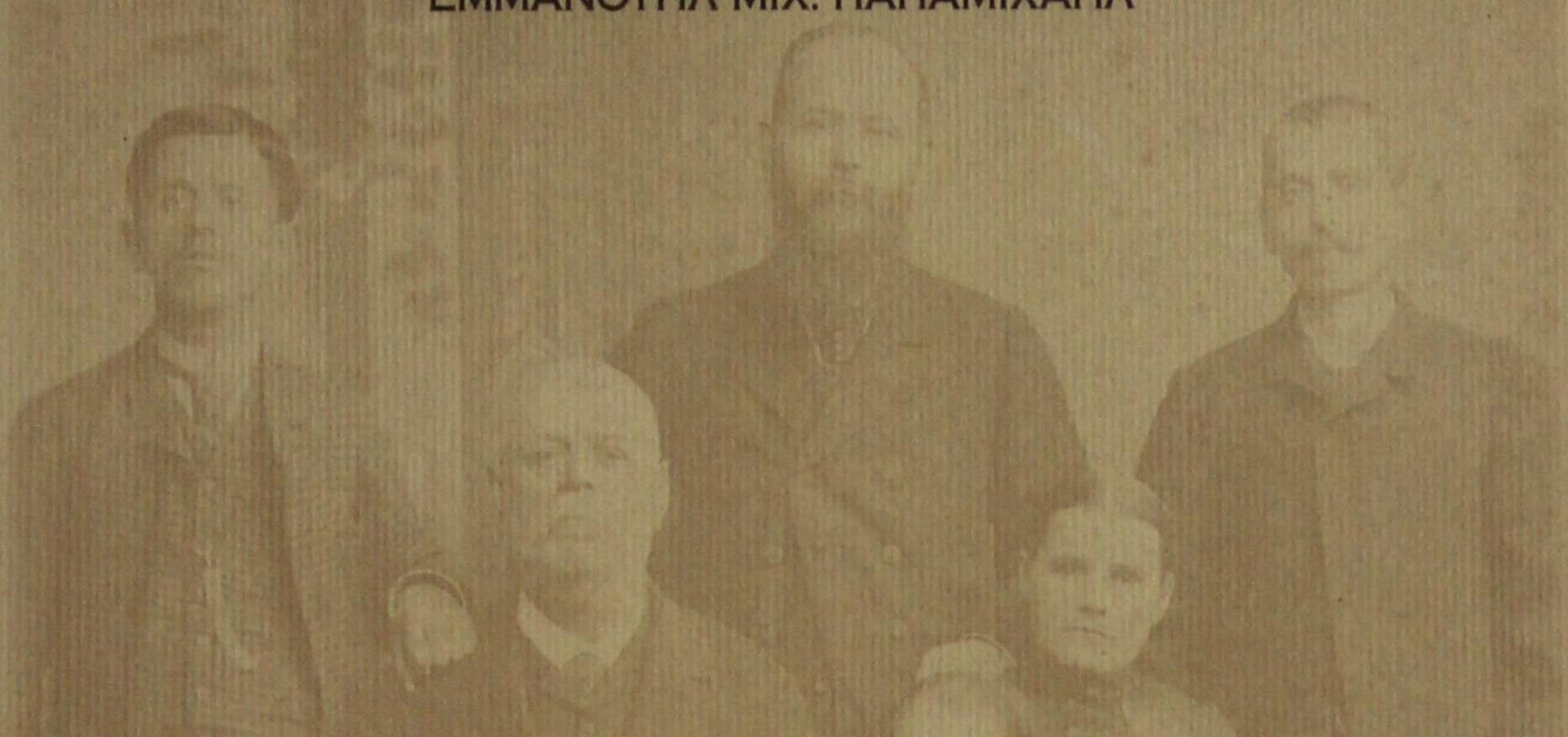

ΕΛΕΝΗ ΟΔ. ΣΚΟΥΡΤΗ - ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΜΙΧ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Μετανοώδην' μοι αδελφέ,
Ευρίνομας εἰς πάντας ἡγασίας
καὶ μίσην, ...
Σὺ παρανοήσῃς καὶ διακίβῃς
πάντου ὁ
ὑπερφύων αδελφόν,
Μ. Αναγνωστόπουλος

ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
46 ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 1871-1906

ΚΡΙΤΙΚΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ - ΣΧΟΛΙΑ

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΑ 100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

ΕΦΟΡΕΙΑ ΚΑΛΛΙΝΕΙΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΑΠΙΓΚΟΥ
ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΠΙΓΚΟ 2006

Γιὰ τὰ εἰκονιζόμενα στὴν πρόσ-
οψη πρόσωπα βλ. τὴ φωτογρ. ἀρ.
2 πρὸς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου· εἶναι
βγαλμένη στὸ Τουρνο-Σεβερῖνο, τὸ
1889, ἐπ' εὐκαιρία τῆς ἐπίσκεψῆς
του, κατὰ τὴ διάρκεια περιοδείας
σὲ χῶρες τῆς Εὐρώπης (**Ἐππ.** 13,
2^ο Ὀκτ., καὶ ἐέ.).

Στὴν ὀπίσθια πλευρὰ τοῦ ἐξώ-
φυλλου εἶναι φιλοτεχνημένο ἐκ τοῦ
φυσικοῦ ἰχνογράφημα, κοινῶς 'σκίτ-
σο', τοῦ 1880 ἀπὸ τὸν Πολύχρονο
Ἀναγνωστόπουλο, γιὰ τὸν ὁποῖο
γίνεται ἐπανεπιλημμένα ἀναφορὰ
στὶς **Ἐπιστολές** καὶ στὰ **Σχόλια** ἤδη
τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 20^{ου} αἰῶν. εἶναι
πολὺ γνωστὸς ὡς δόκιμος φωτο-
γράφος καὶ πέραν τῶν στενῶν
ὁρίων τῆς περιοχῆς.

ΕΛΕΝΗ ΟΔ. ΣΚΟΥΡΤΗ - ΙΩΑΝ. Γ. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ
ΕΜΜ. ΜΙΧ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 56743

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 11/2/2016

ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 920 ΑΝΑ

Μυριοπόθητέ μοι ἀδελφέ,

Εύρισκομαι εἰς ἀένναον ἐργασίαν καὶ κίνησιν...

.....
Σὲ κατασπάζομαι καὶ διατελῶ πάντοτε

ὁ ὑπερφιλῶν σε ἀδελφός σου
Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλος

46 ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1871-1906 ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΙΤΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ
ΟΙΚΕΙΟΥΣ ΤΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ - ΣΧΟΛΙΑ

τιμητική έκδοση για τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του

ΕΦΟΡΕΙΑ ΚΑΛΛΙΝΕΙΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΑΠΙΓΚΟΥ
ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΠΙΓΚΟ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ	V
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ <i>ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ</i>	VI
ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟ	VIII
ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	X
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΑ (Όσα ἄφησε πίσω του ὁ ἄνεμος)	XI
ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΤΖΕΛΛΟΥ	XIII
ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΤΖΕΛΛΟΥ	XIV
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΤΖΕΛΛΟΥ	XV
ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΛΗΡ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΥΛΩΝΑ Η ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΥ	XVII
Α' ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΤΕΡΑ ΜΙΧ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	XIX
Β' ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΥΛΩΝΑ	XX
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΛΗΡ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΥΛΩΝΑ Η ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	XXI
ΟΙ ΣΚΟΥΡΤΑΙΟΙ (ΣΥΝΤΟΜΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ)	XXII
ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ Μ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ	XXV

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

PRINCIPLES OF THE EDITION	XXXII
Μιχαήλ Ἀναγνωστοπούλου ἔξ καὶ τεσσαράκοντα(46) Ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ οἰκειοτάτους ἀπὸ 7.5.1871 ἕως 22.4.1906	1
1 ^η ΕΠΙΣΤΟΛΗ	1 - 2
46 ^η (ΕΠΙΣΤΟΛΗ)	144 - 145

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΥΓΓΕΝΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ Η ΧΩΡΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	147

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Μαθήτριά ακόμη του Δημοτικού Σχολείου του Μικρού Πάπιγκου, στο τέλος τής δεκαετίας του 50, εκείνο πού μου κίνησε την περιέργεια περισσότερο από κάθε άλλο ήταν μια μεταλλική πινακίδα στη σιδερένια έξώπορτα με τὰ γράμματα *ΚΑΛΛΙΝΕΙΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΠΑΠΙΓΚΟΥ*. Ίσως όχι ολιγώτερο, μια μεγάλη φωτογραφία στην αίθουσα διδασκαλίας ενός ηλικιωμένου άνδρα με γενειάδα, πλατύ μέτωπο, και γλυκό χαμόγελο.

Αργότερα έμαθα πώς ο άνδρας αυτός ήταν ο Μιχαήλ Αναγνωστόπουλος, ο ιδρυτής τών Καλλινείων Σχολείων και μέγας ευεργέτης, και μάλιστα συγγενής από τον πατέρα μου Όδυσσέα Σκούρτη. Η τύχη τὸ ἔφερε, ὥστε στὸ πατρικό μου σπίτι ο θεϊός μου Μιχάλης Σκούρτης, ἀδελφός του πατέρα μου, νὰ βρεῖ στην 'μπίμτσα', μέσα σὲ μεταλλικὲς θήκες, ἕνα θησαυρό: ἐπιστολές και ἄλλα ἔγγραφα του Μιχαήλ Αναγνωστόπουλου, πού διεφύλαξε με περισσὴ ἐπιμέλεια· γι'αὐτὸ τὸν εὐγνωμονῶ.

Μετὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ μου ἀποκατάσταση, και ὡς ἐπιστήμων πλέον, μελέτησα με μεγάλη προσοχή και ἐνδιαφέρον τὴν ἀλληλογραφία και, παρόλον ὅτι κινεῖται μέσα στὰ πλαίσια του ἰδιωτικοῦ βίου του, ἔκρινα σκόπιμο νὰ τὴ θέσω στὴ διάθεση του κοινού, γιατί πιστεύω ὅτι γιὰ ἐπιφανῆ πρόσωπα ἢ ἀτομικὴ τους ζωὴ γίνεται, ἀκόμη και παρὰ τὴ θέλησή τους, ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, δημόσια.

Στὸ δύσκολο αὐτὸ ἔργο τῆς παρουσίας τών ἐπιστολῶν με παρώτρυναν, στήριξαν και ἐβοήθησαν:

Ὁ Κώστας Διαμαντής, πρόεδρος του Δ.Σ., καθώς και ὅλα τὰ μέλη του *Κληροδοτήματος ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ*.

Ὁ Ἰωάννης Παπαϊωάννου, Γραμματέας του Κληροδοτήματος και συγγραφέας.

Ὅχι ολιγώτερο συνεισέφερε ὁ Μανώλης Παπαμιχαήλ, Καθηγητὴς Κλασ. Φιλολογίας, στὴ γενικώτερη ἐπιμέλεια, τὸν ἐνδελεχῆ ἔλεγχο και τὴν ὑπεύθυνη ἐποπτεία τῆς ἔκδοσης.

Ἐυχαριστίαι ἀπονέμονται στὴν κα Ἰφιγένεια Γκούρα, ἢ ὁποία με τὴν ὑπέρμερτη ὑπομονή και ἐπιμονή της ἐμείωσε πολὺ τὴν πληθώρα τών παραρτημάτων κατὰ τὴν ἐκτύπωση τῆς ἐργασίας.

Τέλος εὐχαριστῶ τὴν κα Βέρα Γκίνη, ἢ ὁποία σὲ πρώτη φάση δακτυλογράφησε τὰ χειρόγραφα στὸν Η/Υ.

Ἐλένη Σκούρτη,

Ἀθήνα, Φεβρουάριος 2005.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ
ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ νὰ ἀσχοληθῆ κάποιος μὲ τὴν ἔκδοση βιογραφικῶν στοιχείων καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ διασωθεῖσες ἐπιστολές ἑνὸς προσώπου εἶναι ἓνα δύσκολο ἔργο, ἰδιαίτερα δὲ ὅταν αὐτὸ εἶναι τοῦ μεγέθους τοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλου.

καὶ ὅμως ἡ συγχωριανή μας κ. Ἑλένη Ὁδ. Σκούρτη, φιλόλογος, ἀπετόλμησε καί, πιστεύουμε ὅτι μὲ ἐπιτυχία, κατώρθωσε νὰ φέρει στὸ φῶς ἀδημοσίευτο ὑλικὸ μεγάλης ἀξίας.

Ἄρχισε κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴν καρδιά καὶ ἀπὸ τὶς μύχιες σκέψεις τοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλου, ἀπὸ ὅσες ἐπιστολές του μπόρεσε νὰ περισώσει ὁ συνετὸς Μιχάλης Σκούρτης, θεῖος τῆς συγγραφέως, καὶ ἡ ὁποία μὲ πλήρη ἐπίγνωση τῆς μεγάλης ἀξίας τῆς παρακαταθήκης, ποὺ τῆς ἐνεπιστεύθη ὁ θεῖός της, ἀφοῦ τὶς διάβασε ἐπανειλημμένα, ἔκρινε ὅτι εἶχε ἔλθει πλέον ὁ καιρὸς νὰ κάνει πνευματικούς συνθιασῶτές της, ὄχι μόνο τοὺς συγχωριανούς της, ἀλλὰ καὶ ὅλες τὶς εὐαίσθητες καὶ εὐάγωγες ψυχές.

Κατ' οὐσία δὲν πρόκειται γιὰ ἀπλές ἐπιστολές, εἶναι καὶ χρήσιμα καὶ εὐχάριστα μνημεῖα λόγου: διακρίνονται ἐκτὸς ἄλλων γιὰ τὸν καλὸ γραφικὸ χαρακτήρα, τὴν ἰδιάζουσα καλλιτεχνικὴ ἔκφραση, τὴ συντακτικὴ διατύπωση καὶ τὸ μεγάλο πλοῦτο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἑνὸς περιεχομένου μεστοῦ νοήματος, μὲ γνωρίσματα ἀγάπης, συμπόνιας, χαρᾶς καὶ στοργικῶν συμβουλῶν· ἔντονα ὑποφώσκουν σ' ἓνα ὕφος ἄλλοτε αὐστηρὸ καὶ σοβαρὸ, καὶ ἄλλοτε τρυφερὸ, ἢ ἀκόμη καὶ 'διηθηθισμένο' μὲ ἐλαφρὸ ἀστεῖσμό, ἢ καὶ μιὰ τάση ποὺ ἐγγίζει διακριτικὰ τὰ ὄρια τῆς λεπτῆς εἰρωνείας καὶ σαφῶς τῆς καλοπροαίρετης εὐθυμίας διάθεσης. Ὅλο αὐτὸ εἶναι ἀπαύγασμα ἀγνῆς καλλιεργημένης ψυχῆς, σφυρηλατημένης τόσο στὰ στενὰ καὶ ἀπόκρημνα μονοπάτια τοῦ Πάπιγκου καὶ τοῦ Βίκου ὅσο καὶ στοὺς μεγάλους δρόμους τῆς ἀβροδίατης μεγαλούπολης.

Μὲ τὴν ἀλληλογραφία, ὡς τὸ μόνο μέσο τότε, οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς τους ἐξέφραζαν ὁλόκληρο τὸν ψυχικὸ τους κόσμο.

Καὶ τώρα, ἡ τεχνικὴ πρόοδος μᾶς στέρησε αὐτοῦ τοῦ τόσο σπουδαίου τρόπου ἐπικοινωνίας.

Εὐχαριστοῦμε τὴν κα. Ἑλένη Σκούρτη, ποὺ μὲ τὸ βιβλίο της αὐτό - πέμπτο κατὰ σειρά τῶν ἐκδόσεων τοῦ *Κληροδοτήματος ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ*, τῆς Ἐφορείας τῶν Καλλινείων Σχολείων Πάπιγκου - ἔδωσε σὲ μᾶς, τὰ μέλη τῆς σημερινῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς, τὴν εὐκαιρία καὶ τὴν χαρὰ νὰ

μοιράσουμε στους αναγνώστες του τούς γλυκούς καρπούς τῆς σοφίας και πείρας τοῦ αείμνηστου συγχωριανοῦ μας, μεγάλου δασκάλου, εὐεργέτη τῶν ἀνήμπορων, τῶν τυφλῶν, κωφάλαλων καὶ φτωχῶν, καὶ συνάμα ὑπέρμαχου τῆς ἑλληνικῆς κλασικῆς παιδείας.

Πάπιγγο, Νοέμβριος 2004.

Ἡ Διαχειριστικὴ

Ἐπιτροπὴ:

Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς, Πρόεδρος
Βλάσιος Παπακώστας, Ἀντιπρόεδρος
Ἰωάννης Γ. Παπαϊωάννου, Γραμματεὺς
Ἀπόστολος Τσίλης, Ταμίας
Κωνσταντῖνος Πανταζῆς, Μέλος
Χρήστος Μητσιάδης, Μέλος

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟ

Γεννήθηκε στο Μικρό Πάπιγκο, στις 7-11-1837· τελείωσε τή στοιχειώδη εκπαίδευση στο χωριό, καί τή γυμνασιακή στή 'Ζωσιμαία Σχολή 'Ιωαννίνων'.

Στή συνέχεια καί για λίγο χρόνο διορίζεται ως δάσκαλος στον τόπο του. Στο διάστημα αυτό νυμφεύεται τή συγχωριανή του Δέσποινα, θυγατέρα του Χριστόδουλου Δούρου, ή όποία απέκτησε ένα γιό, τον Πολύχρονο. Πολύ σύντομα χωρίζει, όπως προκύπτει από τo Διαζευκτήριο στον Κώδικα τής Μητρόπολης Βελᾶς καί Κονίτσης (σελ. 92 α7, αριθ. 9) - "Άξιο προσοχής είναι τo γεγονός ότι τo 1856, σε ηλικία 19 ετών, εγκαταλείπει όριστικά τo χωριό του καί δέν τo επισκέπτεται ποτέ, παρά τή μεγάλη νοσταλγία καί τὰ πολλά ταξίδια στην άλλοδαπή καί τήν 'Ελλάδα-.

Άμέσως μετά τή διδακτική πρακτική έγγράφεται στή Νομική Σχολή του Παν/μίου 'Αθηνών· πολύ σύντομα όμως τον έλκύει ή κλασική παιδεία· μετεγγράφεται στή 'Φιλοσοφική 'Αθηνών' καί αποφοιτᾶ με άριστα τo 1861. Για κάποιο χρόνο ασχολείται με επιτυχία ως δημοσιογράφος καί γίνεται αρχισυντάκτης τής εφημερίδας " 'Εθνοφύλαξ".

Παράλληλα καταπιάνεται με τήν εκμάθηση τής άγγλικής, πράγμα που τον βοήθησε πολύ στή μετέπειτα ζωή του.

Με τήν αρχή τής Κρητικής επανάστασης, ό Μ.Α. βρίσκεται στις επάλξεις καί βοηθεϊ με τo δικό του τρόπο τον άγωνα για τήν ανεξαρτησία. "Υστερα από σύσταση του 'Αγγλου πρέσβη στην 'Αθήνα γνωρίζεται με τo Σαμουήλ Howe, γιατρό, διευθυντή του 'Ινστιτούτου *Perkins* τής Βοστώνης, μεγάλο φιλέλληνα, ό όποίος είχε έλθει για να συμπαρασταθει από κοντά στους άγωνιστές.

Ο S. H. εκτιμᾶ πολύ τo νεαρό "Έλληνα για τὰ προσόντα καί τo χαρακτήρα του, τον παίρνει μαζί του στην 'Αμερική τo 1867, πράγμα που καί ό ίδιος τo επιθυμούσε, καί τον προσλαμβάνει βοηθό του στή διεύθυνση του 'Ιδρύματος. Μετά από λίγο νυμφεύεται τήν κόρη του S.H. Julia- Romana καί γίνεται ό ίδιος διευθυντής τo 1876, μετά τήν απόσυρση του πενθερού του λόγω γήρατος καί ασθένειας.

Στὰ 30 χρόνια τής διεύθυνσης του 'Ιδρύματος τυφλών καί κωφάλαλων επέδειξε έξαιρετικές ικανότητες: προήγαγε τις δραστηριότητες καί τους στόχους του, εφήρμοσε καινούργιες μεθόδους, αντιπροσώπευσε επάξια τo "Ίδρυμα *Perkins* σε διεθνή συνέδρια καί έλάμπρυνε τή φήμη του ως ένα από τὰ καλύτερα του είδους στο ζοφερό κόσμο τής εποχής του.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ 1886, πεθαίνει ἡ σύζυγός του, καὶ παρὰ τὸ σφοδρὸ πλήγμα ποὺ δέχθηκε δὲν ἐγκαταλείπει τὸ φιλόανθρωπο ἀγῶνα· ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρεται νὰ ἔχει στὴ διάθεσή του, μὲ τὴν ἄοκνη ἐργατικότητα καὶ τὴν 'λελογισμένη' διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν του, πόρους, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ βοηθήσει τὴ φτωχὴ γενέτειρα καὶ νὰ ἀνυψώσει τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν συμπατριωτῶν του.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ βοήθεια ποὺ πρόσφερε στὴν ἰδιαίτε-
ρη πατρίδα του, ἡ ἀφαίμαξη τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴ μετανάστευση, γιὰ τὴν
ἐξεύρεση τῶν 'πρὸς τὸ ζῆν', τὸν ἀφύπνισε ἔγκαιρα νὰ γίνῃ ὁ κινητήριος
μοχλὸς γιὰ τὸ ἔθνος ὁλόκληρο, ποὺ θὰ συσπείρωνε τοὺς μετανάστες στὴν
Ἀμερικὴ καὶ γενικώτερα στὸ ἐξωτερικόν, θὰ ὠργάνωνε συλλόγους, ὅπως τὴν
'Ἐθνικὴ Ἐνωση τῆς Ἀμερικῆς', θὰ μάζευε χρήματα καὶ θὰ τόνωνε τὸ κοινὸ
ἐθνικὸ φρόνημα μὲ διαλέξεις, ἄρθρα σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά, καὶ
ἐπισκέψεις σὲ χῶρες, ὅπου τὸ ἔδαφος συνέβαλλε σὲ τέτοιου εἴδους ἐθνικὴ
ἐγρήγορη καὶ ζύμωση γιὰ ἐκπλήρωση τῶν στόχων τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Γιὰ περισσότερα βιογραφικὰ βλ. τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Γ. Παπαϊωάννου, *Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος*, Ἀθῆναι 1981, καθὼς καὶ τοῦ Κώστα Διαμαντῆ, *Μιχαὴλ Ἀναγνω-
στόπουλος ἢ Ἀνάγνος / Σαμουὴλ Χάου*, Γιάννινα 1987.

ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Στὸ πατρικὸ τοῦ σπίτι, στὴ συνοικία "Κριάκουρα" τοῦ Μικροῦ Πάπιγκου, κρυβόταν μέσα σὲ μεταλλικὲς θήκες ἕνας πραγματικὸς θησαυρὸς, οἱ ἐπιστολὲς ποὺ ἔστειλε στὸν ἀδελφὸ τοῦ Χριστόδουλο, στὴ νύφη τοῦ Κατήγκω, στὶς ἀνεψιῆς τοῦ Ἀμαλία καὶ Ἑλένη, στὸ θεῖο τοῦ, καὶ στοὺς Ἐφοροὺς τῶν Καλλινείων Σχολείων.

Λεπτὸ καὶ καλὸ χαρτὶ ἀλληλογραφίας, μὲ τὸν τίτλο τοῦ Ἰνστιτούτου *Perkins* ἢ χωρὶς αὐτόν, κιτριλισμένο ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, χωρὶς φάκελο. Ὁ ἀναγνώστης μένει μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι ὅλες εἶναι γραμμένες μὲ τὴν ἴδια πέννα, συχνὰ ἴσως τὸ ἴδιο εἶδος μελάνης καὶ τὸν ἴδιο σταθερὸ καὶ ἐκλεπτυσμένο γραφικὸ χαρακτῆρα, σὲ μιὰ ἀρκετὰ καθαρὴ καὶ αὐθεντικὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Σώθηκαν χάρις στὴ μεγάλη φροντίδα τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Μιχάλη Σκούρτη,* ὁ ὁποῖος κατάλαβε ἔγκαιρα ὅτι πρόκειται γιὰ ἕναν ἀνεκτίμητο πλοῦτο. Αὐτὸς ἦταν ποὺ περιμάζεψε καὶ φύλαξε στὸ ἀρχεῖο τοῦ τὰ 'παλιοκαιρίσια' - ὅπως λέμε στὸ Ζαγόρι - γράμματα καὶ ἄλλα ἐξ ἴσου σημαντικὰ ἔγγραφα.

Ὅταν πέθανε ὁ Μιχάλης Σκούρτης, τὸ 1990, τὸ ἀρχεῖο περιῆλθε στὰ χέρια μου λόγῳ τῆς συγγενείας μου (ἦταν θεῖός μου, ἀδελφὸς τοῦ πατέρα μου).— Ἐδῶ πρέπει νὰ κάνω μιὰ παρένθεση καὶ νὰ ἐπισημάνω τὸ πόσο σημαντικὸ εἶναι τὸ ἀρχεῖο τοῦ, γιατί σ' αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς καὶ τὰ ἄλλα ἔγγραφα, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸν Μ. Α., ὑπάρχει πλούσιο δημοσιογραφικὸ ὑλικὸ σὲ μορφή ἐπιστολῶν στὸν 'Ἀθηναϊκὸ Τύπο', κυρίως στὴν ἐφημερίδα "Τὸ Βῆμα", καὶ στὸν τοπικὸ 'Τύπο τῶν Ἰωαννίνων'.

Οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς στὰ χέρια τοῦ Μ. Σκούρτη ἐντάσσονται χρονολογικὰ στὴ δεκαετία τοῦ 1960 καὶ 1970· ἔχουν ὡς περιεχόμενό τους σκέψεις καὶ προτάσεις γιὰ τὴ βελτίωση τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς Ἠπείρου, τόσο στὶς πόλεις ὅσο καὶ στὰ χωριά. Μερικὲς ἀπὸ τὶς ρηξικέλευθες ιδέες θεωρήθηκαν καὶ ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ὄντως πρωτοποριακές—.

Οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλου, ποὺ ἐκδίδονται ἐδῶ, μικρὲς καὶ μεγάλες, εἶναι 46· ἡ πρώτη φέρει τὴν ἡμερομηνία 9^η Μαΐου 1871, καὶ ἡ τελευταία 22^α Ἀπριλίου 1906, λίγο πρὶν τὸ θάνατό τοῦ (29-6-1906).

Πολλὲς δημοσιεύσεις τοῦ Μ.Σ. ἀναφέρονται καὶ στὸ Μ.Α., τὸν ὁποῖο ὑπεραγαποῦσε καὶ ἐθαύμαζε. Πιστεύω ὅτι ἀπὸ τὰ δημοσιεύματά του αὐτά, ὁ δεῦτερος ἔγινε εὐρύτερα γνωστὸς στὸν ἑλληνικὸ λαό.

Στὴν οὐσία πρόκειται γιὰ τὸ γιὸ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Ἑλένης, θυγατέρας τοῦ Χριστόδουλου Ἀναγνωστόπουλου καὶ συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου Σκούρτη, δηλ. μικροανεψιὸ τοῦ Μ.Α., τοῦ ὁποῖου πήρε καὶ τὸ ὄνομα. Στὸ χωριὸ ἦταν γνωστὸς ὡς Μιχάλης ἢ Μιχαλάκης, ἢ μὲ τὸ παρατσούκλι "Κρύος".

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΑ

(ὅσα ἄφησε πίσω του ὁ ἄνεμος)

Στὴν ἐποχὴ μας ἡ ἀλληλογραφία (ὅπως τὴν ξέρουμε, μὲ χαρτί καὶ μολύβι, φάκελλο καὶ γραμματόσημο) ἔχει περιοριστεῖ σημαντικά.

Εἰδικὰ σήμερα ἀλληλογραφοῦμε με e-mail, δηλαδὴ ἠλεκτρονικὴ γραφὴ, ποὺ εἶναι γρήγορη, ἄμεση καὶ ταιριάζει ἀπόλυτα μὲ τοὺς ταχεῖς ρυθμούς, ποὺ χαρακτηρίζουν τὴ ζωὴ μας. Ἡ ἠλεκτρονικὴ γραφὴ εἶναι βέβαια μηχανικὴ, ἐξυπηρετικὴ, γρήγορη, ἀλλὰ καὶ ἀπρόσωπη, ἄχρωμη καὶ ἐφήμερη· ὅπως ἐμφανίζεται, ἔτσι καὶ ἐξαφανίζεται, ἂν δὲν ἐκτυπωθεῖ, ἢ ἂν δὲ σωθεῖ στὴ μνήμη τοῦ ὑπολογιστῆ.

Ἡ παραδοσιακὴ ἐπιστολὴ δύσκολα θὰ ἰκανοποιήσῃ τὸ βιαστικὸ σημερινὸ ἄνθρωπο· αὐτὸς τὰ θέλει ὅλα εὐκόλα καὶ γρήγορα ἢ ἔτοιμα, καὶ δὲν ἔχει οὔτε χρόνο οὔτε καὶ περίσσιο ἐνδιαφέρον νὰ θυσιάσῃ σὲ βαθύτερες σκέψεις καὶ συγκινήσεις, σὲ τομεῖς ἄλλους πέραν τοῦ χρήματος καὶ τῆς μὲ κάθε μέσο ἀνέλιξης καὶ κοινωνικῆς καταξίωσης· ἡ ἐντύπωση δεσπόζει, ἐνῶ ἡ οὐσία ἔχει ὑποχωρήσει, στὴ συνείδηση τῶν πολλῶν. "Ἐτσι, καλὰ ἢ κακά, ἀντιλαμβάνεται τὴ ζωὴ μέσα στὶς συνθήκες ποὺ ἐν μέρει ἠθελημένα καὶ ἐν μέρει ἀθέλητα ἔχει διαμορφώσει· ἡ ζωὴ τοῦ ἀνήκει, εἶναι δική του, λέγει, καὶ θὰ τὴ ζήσει μὲ τὸν τρόπο ποὺ θέλει καὶ ἐννοεῖ. " Οἱ ἄλλοι...νὰ ζήσουν τὴ δική τους."

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς τηλεφωνίας, καὶ εἰδικώτερα τῆς κινητῆς, μαζί μὲ τὰ λοιπὰ ἠλεκτρονικὰ μέσα ἔχει συντελέσει ἐπίσης πολὺ στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ του μὲ τὸ συνήθη γραπτὸ λόγο, ἀλλὰ καὶ τὸν προφορικὸ· ἀρκεῖται ἀπλῶς στὰ γραπτὰ μηνύματα. Μὲ λίγες λέξεις ἔχει κατὰ πολὺ μειώσει, ἂν μάλιστα δὲν τείνει σταδιακὰ σχεδὸν νὰ καταργήσῃ, τὴν ἐπιστολογραφία, τοῦλάχιστον στὴ μορφή ποὺ γιὰ τόσους αἰῶνες τὴν γνώρισε ἡ ἀνθρώπινη φύση.

Ἡ ἀλληλογραφία ὅμως ἔχει ἄλλη γοητεία καὶ ἄλλες δυνατότητες. Γράφουμε σὲ κάποιον ποὺ βρίσκεται μακριὰ μας, γιατί τον αἰσθανόμαστε ἢ θέλουμε νὰ τον νιώθουμε κοντὰ μας. Μὲ τὸ γραπτὸ λόγο διατυπώνουμε περισσότερο ἐσκεμμένα καὶ ἐντεχνα ἐκεῖνο ποὺ πιθανὸν ἄλλως πῶς θὰ λέγαμε σὲ μιὰ ἀπευθείας συνομιλία. Ὁ γραπτὸς λόγος ἀποζημιώνει, ἀλλὰ καὶ τονώνει τὴν προσφορὰ μας στὸν ἀποδέκτη του· καὶ ἐπειδὴ *scripta manent*, ('τὰ γραπτὰ μένουν'), ἀνταμείβεται ἔτσι ἡ προσπάθεια τοῦ γράφοντος στὴ διαδρομὴ τοῦ χρόνου.

Στήν παγκόσμια λογοτεχνία υπάρχουν εξαιρετικά δείγματα αλληλογραφίας ανθρώπων του πνεύματος, που αποτελούν σπουδαίο είδος πρὸς μελέτη· τὸ προϊόν αὐτὸ ἔφθασε ὡς ἐδῶ μόνο ὕστερα ἀπὸ 'μεγάλην βάσανον' τῆς σκέψης, ἐπανειλημμένη ἄσκηση καὶ τεχνικὴ ἐπιδεξιότητα.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἡ αλληλογραφία παραμένει ἀπόδειξη γνώσης, κοινωνικῆς ἀξίας καὶ προσφορᾶς, ἀλλὰ καὶ κώδικας ἐπικοινωνίας καὶ ἀλληλοκατανόησης.

Μόνο ὁ χρόνος θὰ δείξει, ἂν ὅλα αὐτά, καὶ ἄλλα μηχανικὰ μέσα, ποὺ θὰ ἐπινοήσῃ ὁ ἄνθρωπος, θὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ τον ὀδηγήσουν σὲ ποιοτικὰ ἐφάμιλλα ἐπιτεύγματα τῶν κλασικῶν ἐκείνων δειγμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἐσφράγισε τὴν παρουσία του στὴν ἱστορία τοῦ πλανήτη. Ἴσως καὶ νὰ εἴμαστε μᾶλλον συντηρητικὰ ὑπερήφανοι γι'αὐτό, ποὺ πετύχαμε νὰ δώσουμε καὶ ἔχουμε τόσο ἀγαπήσει.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΤΖΕΛΛΟΥ
(Πάππου από μητέρα του Μιχαήλ Αναγνωστόπουλου)
Συνοικία Ανήλιο του Μεγάλου Πάπιγκου

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1861, Νο. 8

Γέννησις

Ύπανδρεία

Έργον

Εύρεσις

Κώνστας Παναγ. Τζέλλος (ή άλλως Τσέλιος)	35	15	Βεκίλης	Βλαχία
Σταμάτω , σύζυγος Γεωργίου Εξάρχου	35	15		Παπίγκω
Δημήτριος , παιδί του	10		μαθητής	
Αϊκατερίνη , θυγατέρα του	1			
Βασιλική, μητριά του Γιώργη Μυλωνά (σύζ. Παναγ.)	60			

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1900, Νο. 8

Κώστας Παναγιώτ. Τσέλιος

Έτη

82

Υίός του , Δημήτριος

54

Γυναίκα Δημητρίου , Σοφία

17

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1906: Νο. 7 Δημήτριος Κ. Παναγιωτέσκου

8.- Καλύβα, άλλών, του ίδιου

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1961: Σοφία, χήρα Άποστόλου Γκέκη (πρώην χήρα Δημητρίου Παναγιωτέσκου), τό γένος
Θωμά και Εύφροσύνης Δαλαγιαννοπούλου

Κωνσταντίνος Γκέκης

Δημήτριος Γκέκης

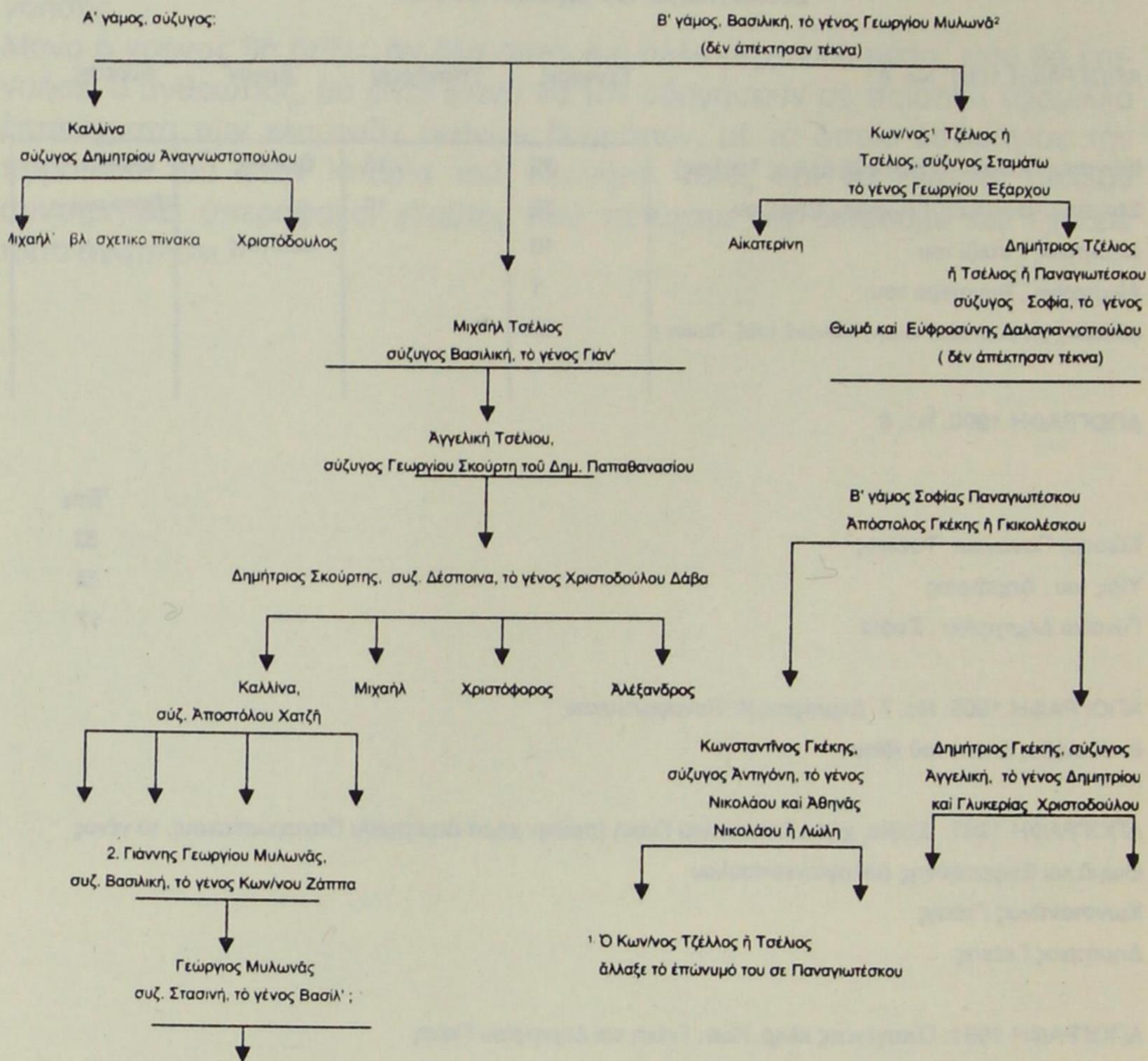
ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991: Οικογένειες κληρ. Κων. Γκέκη και Δημητρίου Γκέκη

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 2001: Οί ίδιες ως άνω οικογένειες

Συλλογή τών στοιχείων άπογραφών, διακλαδώσεις τών γενεαλογικών δένδρων, και γενικά παρουσίαση τών
πινάκων,

I. Γ. Παπαϊωάννου

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΤΖΕΛΛΟΥ
 (Πάππου από μητέρα του Μιχαήλ Αναγνωστοπούλου)
 Συνοικία Ανήλιο Μεγάλου Πάπιγκου
 Παναγιώτης Τζέλλος.

Βασιλική, Β' σύζυγος Παναγιώτου Τσέλιου,
 ζούσε μαζί του στο Τούρνο Σεβερν της Ρουμανίας;
 δέν φαίνεται νά έχουν απέκτησει τέκνα

* Στο σπίτι τής οικογένειας Μυλωνά,
 στη Μικρή Συνοικία του Πάπιγκου,
 έμεινε ή Χαρίκλεια Αρχιμανδρίτη

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΤΖΕΛΛΟΥ

(Πάππου από μητέρα του Μιχαήλ Αναγνωστόπουλου)

Ἡ μητέρα του Μιχαήλ Αναγνωστόπουλου ἦταν κόρη του Παναγιώτη καὶ τῆς ; Τζέλλου. Τὸ πατρικὸ τῆς σπίτι ἦταν στὴ συνοικία Ἀνήλιο τοῦ Μεγάλου Πάπιγκου, ὅπου σήμερα μένουν οἱ οἰκογένειες τῶν κληρ. Κωνσταντίνου καὶ Δημήτρη Γκέκη.

Παντρεύτηκε τὸ Δημήτρη Αναγνωστόπουλο τοῦ Ἀναγνώστη καὶ τῆς Στασινῆς. Τὸ σπίτι του ἦταν στὴ Μικρὴ Συνοικία τοῦ Πάπιγκου, στὴ θέση "Κριάκουρα".

Ἀπέκτησαν δύο τέκνα, τὸ Μιχάλη Αναγνωστόπουλο, ποὺ γεννήθηκε τὸ ἔτος 1837, καὶ τὸ Χριστόδουλο Αναγνωστόπουλο, ποὺ γεννήθηκε τὸ 1844.

Ὁ Μιχάλης ὑπεραγαποῦσε καὶ ἐσέβετο πολὺ τὴ μητέρα του Καλλίνα, ὅπως αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τῆς 16^{ης} Μαρτίου 1889, ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὴ Βοστώνη σὲ ὅλους τοὺς συγχωριανούς του.

Ὅπως ἐπίσης φαίνεται καθαρά, νοσταλγοῦσε ἀδιάλειπτα τὸ Πάπιγκο καὶ φυσικὰ τοὺς ἀνθρώπους του, καὶ ἤθελε με κάθε μέσο νὰ τους βοηθήσει. Ἰδιαίτερη ἀδυναμία εἶχε στὰ παιδιὰ καὶ μάλιστα στὰ κορίτσια. Ὅνειρό του ἦταν, καὶ το ἐπεδίωξε, νὰ μαθαίνουν ὅλα γράμματα. Εἶχε πικρὴ πείρα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Οἱ καιροὶ ἦταν δύσκολοι, καὶ ὁ ἀναλφαβητισμὸς μάστιζε κυρίως τὶς χαμηλὲς τάξεις. Ἔτσι, λοιπόν, μόλις ἀπέκτησε χρήματα, πρώτη καὶ πιὸ μεγάλη ὑποχρέωση του ἦταν ν' ἀποστέλλει χρηματικὰ ἐμβάσματα στὸ χωριὸ γιὰ τὴν καλύτερη λειτουργία τῶν Σχολείων.

Οἱ συγχωριανοὶ του ἐκτίμησαν τὴ συμπεριφορὰ του καὶ θέλησαν γι' αὐτὸ νὰ τον εὐχαριστήσουν καὶ νὰ ἐκφράσουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους, ἔτσι ὥστε τὸ ὄνομά του νὰ μὴ λησμονηθεῖ ποτέ. Ὄταν ἐκεῖνος ἔμαθε τὶς προθέσεις τους, θύμωσε πολὺ καὶ ἀναγκάστηκε νὰ τους ἀπαντήσῃ μὲ τὴν παραπάνω ἐπιστολὴ του, στὴν ὁποία μεταξύ τῶν ἄλλων γράφει: ".....Σὰς καθικετεύω! Εἰς τὸ ἐξῆς δέχεσθε τὰς συνεισφορὰς μου, οἰαιδήποτε καὶ ἂν ᾧσι, χωρὶς κρότου καὶ πατάγου, χωρὶς..... πανηγύρεων, χωρὶς θεσπισμάτων καὶ ἱεροτελεστιῶν, ἀλλ' ἡσύχως, σοβαρῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς. Οὐδεὶς ἔκτακτος ἔπαινος ὀφείλεται εἰς τὸν ἐφίεμενον νὰ συνδράμῃ εἰς τὴν... ἀγωγὴν τῶν συμπατριωτῶν του. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σας διαβεβαιώσω κατὰ τὸν θετικώτατον τρόπον ὅτι οὐδέποτε θὰ συγκατατεθῶ νὰ ἴδω τὸ ὄνομά μου ἐγκεχαραγμένον ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῶν Σχολείων ἢ ἐπὶ τῆς στήλης τῆς συμπεπηγυίας πρὸς ἐπισκευὴν καὶ διάσωσιν τῆς σιδηρᾶς γεφύρας. Ἐπιδείξεις τοιαύτης φύσεως, ἀντὶ νὰ θερμαίνωσι, καταψύχουσι τὴν καρδίαν μου. Ποτέ-ποτέ δὲν θὰ μεμφθῶ ὑμᾶς ἐπὶ ἀδιαφορία, ἐὰν λαμβάνητε ὅ,τι ἂν προσφέρω σιωπηρῶς καὶ χωρὶς διαδηλώσεων. Τὰ Σχολεῖα ἀπεφάσισα νὰ προικήσω· πρῶτον μὲν εἰς ἐκτέλεσιν εὐσυνειδήτου καθήκοντος πρὸς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς μου καὶ πρὸς πλήρωσιν τῶν πρώτων ἀναγκῶν τῆς

Κοινότητος τοῦ χωρίου μας, εἶτα δὲ εἰς μνήμην τῆς μακαρίτιδος μητρός μου Καλλίνης. Ἐὰν εὐαρεστηθῆτε νὰ ὀνομάσητε ἕκαστον αὐτῶν Κ α λ λ ί ν ε ι – ο ν Παρθεναγωγεῖον, οὐδεμίαν θὰ ἐγείρω ἀντίρρησιν.

Τὸ ἐμὸν ὄνομα ὅμως ἐστὶ καὶ ἔσται Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος, καὶ οὐχὶ Μιχαὴλ Ἀνάγνος, ὃ οὐδαμοῦ πρέπει νὰ φανῆ, διότι δὲν εἶναι ἰδιαιτέρων τιμῶν καὶ εὐλογιῶν....."*

Ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος ἐσέβετο καὶ ἀγαποῦσε ἐπίσης πολὺ τὸ θεῖο του Κωνσταντῖνο Τζέλλο ἢ Παναγιωτέσκου, ὃ ὁποῖος ζοῦσε στὸ Τοῦρνο Σεβερὶν τῆς Ῥουμανίας. Ἦταν μεγαλοεπιχειρηματίας, οἰκονομικὰ εὐκατάστατος καὶ κοινωνικὰ καταξιωμένος· στὴν ἀπογραφή τοῦ 1861 ἀναγράφεται ὅτι ἦταν 'Βεκίλης' στὴ Βλαχία.**

Αὐτὸν τὸ θεῖο του ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος πῆγε νὰ ἐπισκεφθεῖ, ὅπως κατέληξε, γιὰ τελευταία φορὰ τὸ ἔτος 1906, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

* Ὁ ἴδιος το χρησιμοποιεῖ στις ἐπιστολές του χάριν συντομίας καὶ ὡς ἐπώνυμο μὲ τὸ ὁποῖο ἔχει καταστή γνωστὸς εὐρέως μόνο στὸ ἐξωτερικὸ (ὡς αὐτὸ τοῦ 'ἐπεβλήθη' κατὰ τὴ συνήθη τακτικὴ τῶν Ἀγγλοσαξόνων).

Βεκίλης, Turc. Vekil, τοποτηρητής, ἐκπρόσωπος, ἐπίτροπος, ἐντολοδόχος, ἐκπρόσωπος, πληρεξούσιος· cf. βεκιλλίκι, τό, Turc. Vikillik, ἀντιπροσωπεΐα, ἀντιπροσώπευση, ἐκπροσώπηση.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΛΗΡ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΥΛΩΝΑ
ἢ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΠΑΠΙΓΚΟΥ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1861, Νο. 220	Γέννησις	Ύπανδρεία	Έργον	Εϋρεσις
Αναγνώστης Θεοδώρου Μυλωνᾶς	74	74	ἀργός	Παπίγκω
Στασινή, σύζυγος τοῦ Θεοδώρου Μυλωνᾶ	74	55		
Μίχος Δημητρίου, ἐγγονός τους	28	10	μαθητής	Ἀθήναις
Χριστόδουλος Δημητρίου, ἐγγονός τους	17			Βλαχία
Δέσπω, σύζυγος Μίχου, θυγ. Χριστοδ. Δούρου	28	10		
Χρόνης, παιδί των	3			

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1900, Νο. 118

	Ἔτη
Χριστόδουλος Δημητρίου Αναγνωστόπουλος,	67
(Ἀδελφός του) Μιχαήλ Δ. Αναγνωστόπουλος,	75
Γαμβρός Χριστοδούλου: Κωνσταντίνος Θεοδώρου Σκούρτης,	32
υἱός του: Μιχαήλ	1
θυγάτηρ: Καλλίνα	5
Γυναίκα Χριστοδούλου: Κατήγκω Θεοχάρη	49
Γυναίκα Κωνσταντίνου Θ. Σκούρτη: Ἑλένη	24

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1906: Νο. 61

Χριστόδουλος Αναγνωστόπουλος, δύο καλύβαι, ἁλῶν καὶ κήπος.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1961: Ἀνήκει στοὺς κληρονόμους Κων. Σκούρτη

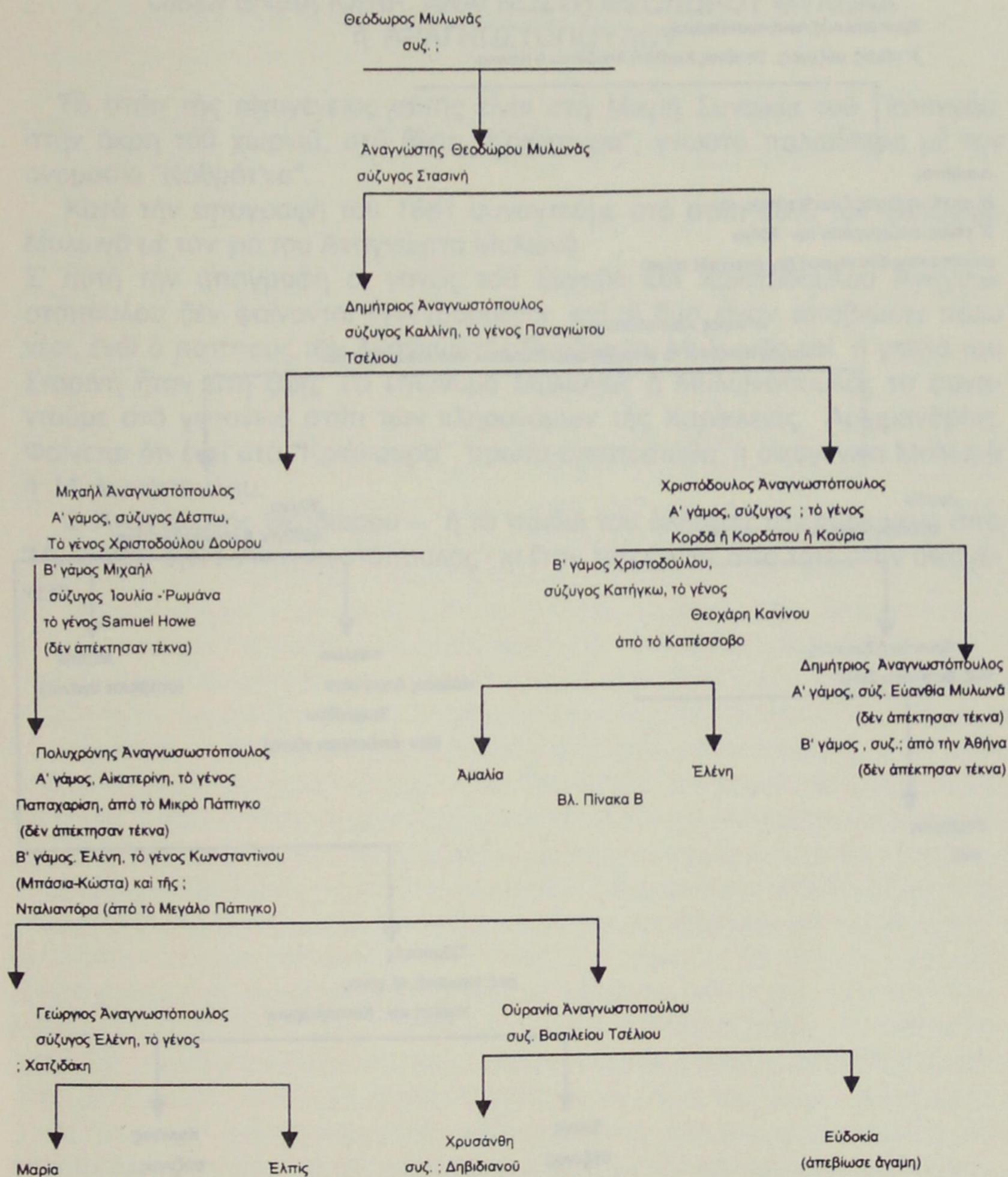
ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991: Ἀνήκει στὸν Ὀδυσσεά Κων. Σκούρτη

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 2001: Ἀνήκει στὴν Ἑλένη Σκούρτη, συγγραφέα τοῦ παρόντος

Ι.Γ.Π.
Πάπιγκο
7-8-2004

Πρόκειται για τὸ Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλο, ὁ ὁποῖος, ἐγγεγρ. ὡς Μίχος στὴν ἀπογραφή τοῦ 1861, ἦταν ἤδη 24 ἐτῶν, καὶ ὄχι, ὡς φέρεται, 28, ἀφ' οὗ εἶχε γεννηθεῖ τὸ 1837. Ἐὰν εἶχαν παρέλθει 10 ἔτη ἀπὸ τοῦ γάμου τους, τότε τὰ στοιχεῖα εἶναι ἀνακριβῆ. Ἐπὶ πλέον, ἀπὸ ἄλλα δεδομένα προκύπτει ὅτι, ὁ Μιχαήλ ἦταν κατὰ 7-8 ἔτη μεγαλύτερος τοῦ ἀδελφοῦ του Χριστόδουλου καὶ συνεπῶς $17 + 7 = 24$. Ἐξ ἄλλου ὁ Χρόνης (Πολύχρονος), ὁ γιὸς τῆς Δέσπως, γεννήθηκε πολὺ σύντομα μετὰ τὸ γάμο, ἴσως μέσα στὸ ἔτος, ὁπότε $24 - 4 = 20$ ἐτῶν ἦταν τὸ πολὺ-πολύ, ὅταν ἐγίνε ὁ γάμος, γιατί ἄλλως ὁ Χρόνης θὰ ἔπρεπε νὰ φέρεται ὡς 10 ἐτῶν κατὰ πᾶσα πιθανότητα· οὔτε καὶ ἡ Δέσπω ἦταν τὸ 1861 μεγαλύτερη τῶν 24, καθὼς ἐμφανίζεται συνομήλικη. Μάλιστα ὑπάρχουν λόγοι νὰ πιστεύουμε ὅτι νυμφεύθηκε πολὺ μικρότερος, ὅταν ἦταν μόλις 17-18 ἐτῶν, σύντομα μετὰ τὸ γυμνάσιο καὶ πρὶν φύγει γιὰ σπουδὲς στὴν Ἀθήνα, τὸ 1858, σὲ ἡλικία ἴσως 21 ἔτους, ἂν ὄχι ἐνωρίτερα. Γενικὰ οἱ χρονολογίες στὶς ἀπογραφὰς δὲ φαίνονται ἰδιαίτερα ἀξιόπιστες.

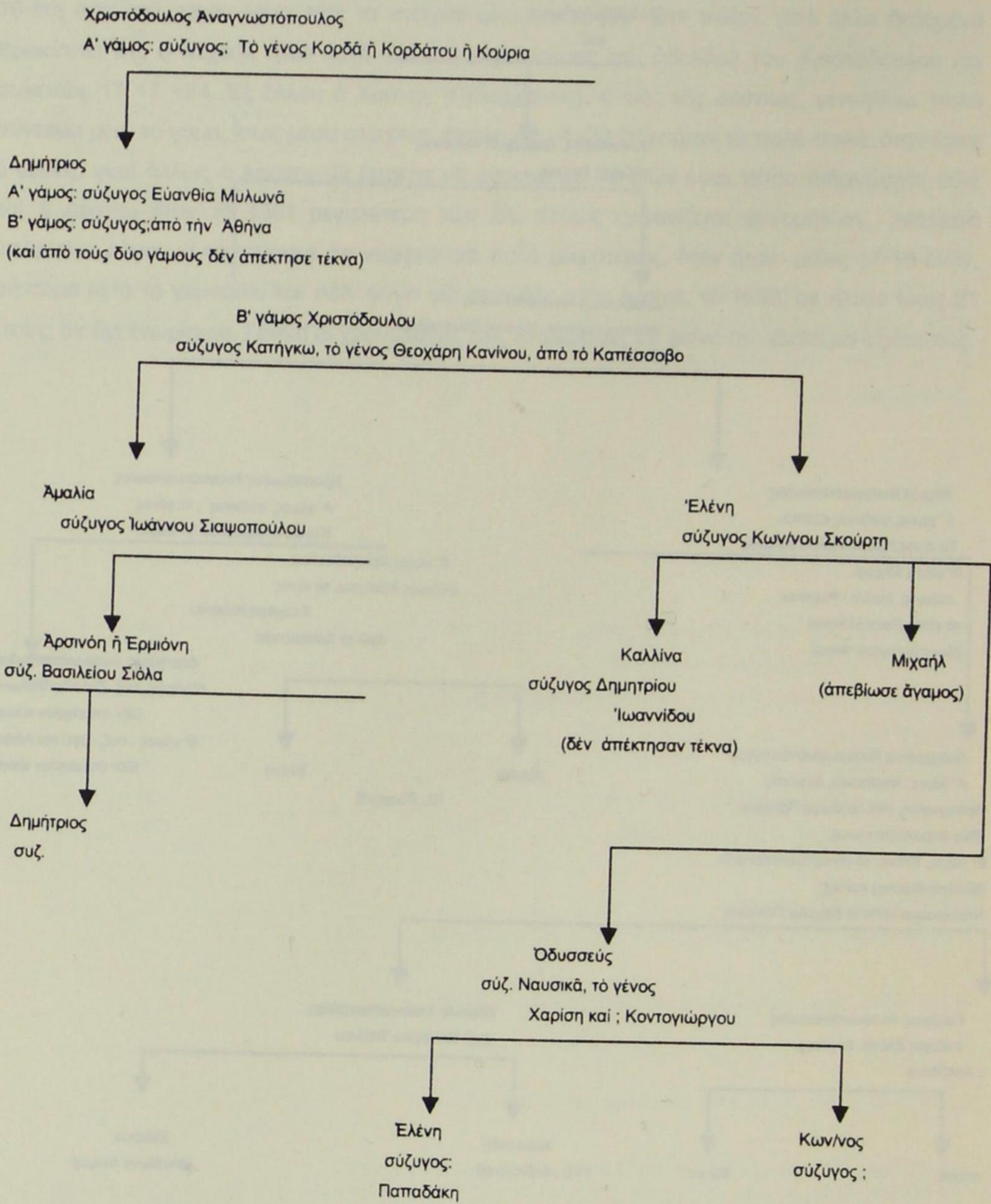
Α. ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΤΕΡΑ ΜΙΧ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
(Μικρή Συνοικία του Πάπιγκου)

1. Τὰ παιδιά του ἢ ὁ ἴδιος ἄλλαξαν τὸ ἐπώνυμο Μυλωνά σὲ Αναγνωστόπουλο

2. Ἡ οικογένεια αὐτὴ εἶχε καὶ τὸ ἐπώνυμο Κοθρά καὶ τὸ σπῆτι λέγονταν "Κοθράτ' κο", προφανῶς ἀπὸ τὸ (ἐναλλακτικὸ) Κορδάς ἢ Κορδάτος.

Β. ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΥΛΩΝΑ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΛΗΡ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΥΛΩΝΑ
ἢ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ σπίτι τῆς οἰκογένειας αὐτῆς εἶναι στὴ Μικρὴ Συνοικία τοῦ Πάπιγκου, στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, στὴ θέση "Κριάκουρα", γνωστὸ παλαιότερα μὲ τὴν ὀνομασία "Κοθράτ'κο".

Κατὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1861 συναντοῦμε στὸ σπίτι αὐτὸ τὸν Θεόδωρο Μυλωνᾶ μὲ τὸν γιό του Ἀναγνώστη Μυλωνᾶ.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀπογραφή οἱ γονεῖς τοῦ Μιχαήλ καὶ Χριστόδουλου Ἀναγνωστόπουλου δὲν φαίνονται ἐγγεγραμμένοι· καὶ οἱ δύο εἶχαν ἀποβιώσει πολὺ νέοι, ἐνῶ ὁ παππούς τοῦ Ἀναγνώστης Θεοδώρου Μυλωνᾶς καὶ ἡ γιαγιά του Στασινὴ ἦταν στὴ ζωὴ. Τὸ ἐπώνυμο Μυλωνᾶς ἢ Μυλωνόπουλός το συναντοῦμε στὸ γειτονικὸ σπίτι τῶν κληρονόμων τῆς Χαρίκλειας Ἀρχιμανδρίτη. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ στὰ "Κριάκουρα" 'πρωτο-ἐγκατεστάθη' ἡ οἰκογένεια Μυλωνᾶ ἢ Μυλωνόπουλου.

Ὁ Ἀναγνώστης Θεοδώρου – ἢ τὰ παιδιά του ἄλλαξαν τὸ ἐπώνυμο – ἀπὸ 'Μυλωνᾶς' ἔγινε 'Ἀναγνωστόπουλος'· κι ἔτσι παρέμεινε ἀπὸ τότε στὴν οἰκογένεια.

ΟΙ ΣΚΟΥΡΤΑΙΟΙ (ΣΥΝΤΟΜΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ)

Κωνσταντίνος Θ. Σκούρτης – Γενάρχης εκ τῆς ἐξ ἀγχιστείας συγγενείας πρὸς τοὺς Ἀναγνωστοπουλαίους (διακεκριμένος γυναικολόγος ἐκ Παπίγκου)'.

Γεννήθηκε στὸ Πάπιγκο τὸ 1874. Ἔκανε τὶς γυμνασιακὲς σπουδὲς του στὸ Τσοτύλι Ν. Κοζάνης (Δυτικὴ Μακεδονία) καὶ τὶς πανεπιστημιακὲς στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, ἀπ' ὅπου ἀπεφοίτησε μὲ ἄριστα. Γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα στὸν Ἀστακὸ Αἰτωλοακαρνανίας. Σύντομα μετὰ τον βρίσκουμε στὸ Παρίσι ἐπὶ δύο ἔτη γιὰ ἀνώτερες σπουδὲς. Μὲ τὸ πέρασ ἀυτῶν ἐπιστρέφει καὶ ἐγκαθίσταται στὴ Σμύρνη, τὴ μεγαλούπολη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ὁποία τὰ χρόνια αὐτά, πρὶν καὶ μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἀνθίζει οἰκονομικὰ, κοινωνικὰ, πολιτισμικὰ, καὶ ἐκεῖ ὁ ἴδιος ἀπολαμβάνει τὴν ἐκτίμησιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὄταν ξεσπᾷ ὁ πόλεμος, στρατολογεῖται καὶ ὑπηρετεῖ στὶς τάξεις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ στὴν Κων/πολη ὡς στρατιωτικὸς ἰατρὸς μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ. Ἐχει πιά τελειώσει, ὁ ἴδιος ἀπολύεται καὶ ἐπιστρέφει καὶ πάλιν στὴ Σμύρνη. Μεταβαίνει ἐκ νέου στὸ Παρίσι γιὰ δύο ἐπὶ πλέον ἔτη καὶ εἰδικεύεται στὴ γυναικολογία. Φτασμένος πιά γυναικολόγος ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τῆς εἰδικότητάς του στὴν Σμύρνη καὶ παράλληλα δραστηριοποιεῖται στὸ ἐμπόριο ξηρῶν καρπῶν. Ἡ οἰκονομία καὶ ἡ ἐργατικότητα – μεταξύ ἄλλων γνωρισμάτων του, ὅπως ἡ φιλοπατρία, ἡ εὐθύτητα καὶ εἰλικρίνεια, ἡ ἀγάπη γιὰ γνώσιν καὶ μάθησιν, καὶ ὡς μέσο χαλάρωσιν ἢ ἐκτόνωσιν ἀπὸ τὴ συγκέντρωσιν καὶ τὶς εὐθύνες τοῦ ἐπαγγέλματος τὸ κυνήγι –, κύρια χαρακτηριστικὰ πού τον διακρίνουν, τοῦ ἀποφέρουν μεγάλα κέρδη, πλοῦτη, φήμη καὶ δόξα ἐνὸς λαμπροῦ ἰατροῦ τῆς ἐποχῆς του. Μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ '22 καταφεύγει στὰ Γιάννενα, ὅπου καὶ συνεχίζει 'ἀσκῶν' τὸ λειτούργημα τῆς μακρόχρονης σπουδῆς του. Ἐπαγγελματικοὶ λόγοι τον καλοῦν ἢ του ἐπιβάλλουν νὰ μεταβεῖ καὶ στὴν Ἀλβανία· μεταξύ ἄλλων περιπτώσεων βοηθεῖ καὶ τὴ γυναῖκα τοῦ τότε βασιλιᾶ Ἀχμέτ Ζώγ νὰ φέρει στὸν κόσμον τὸ παιδί της (αὐτὸ εἶναι ὁ Ζώγ, πού ζεῖ ἀκόμη στὶς μέρες μας στὴ χώρα του). Μέχρι λίγο πρὶν τον κτυπήσει ἡ ἐπάρατη νόσος (ὁ καρκίνος) καὶ ἀφήσει τὴν πνοή του στὸ Νοσοκομεῖο "Εὐαγγελισμός", στὶς 10 Ἰουνίου τοῦ 1936, ὁ Κων/νος Σκούρτης ἔμεινε πιστὸς στὸ καθῆκον καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ ἐπαγγέλματος, στὴν οὐσία τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς. Ἡ ἀγαπημένη σύζυγός του, ἡ μικρὴ Ἑλένη (Ἀναγνωστοπούλου, ἡ ἀνεψιά τοῦ Μιχαήλ), ὅπως συχνότατα ἀναφέρεται στὶς ἐπιστολές, εἶχε ἤδη ἀποθάνει πρὶν ἀπὸ κάποιον χρόνον.

Πίσω τους ἄφησαν τρία παιδιά, τὴν Καλλίνην, τὸ Μιχάλη καὶ τὸν Ὀδυσσεά.

α.) Καλλίνη Ίωαννίδου – Σκούρτη.

Κόρη του ἰατροῦ Κων/νου Σκούρτη καὶ τῆς Ἑλένης, τὸ γένος Χριστόδουλου Ἀναγνωστόπουλου. Γεννήθηκε τὸ 1901 καὶ ἀκολούθησε τὴν οἰκογένεια στὴ Σμύρνη, ὅπου καὶ ἔζησε τὰ νεανικά της χρόνια· μετὰ τὴν καταστροφὴ γύρισε στὰ Γιάννενα. Ἀπὸ τὸ 1943 ἔμεινε μόνιμα στὴν Ἀθήνα, στὴ μονοκατοικία της στὴ Νέα Σμύρνη. Παντρεύτηκε τὸ Δημήτρη Ίωαννίδη, γιαντρὸ πνευμονολόγο ἀπὸ τὸ Πάπιγγο, ἀλλὰ δὲν ἀπέκτησαν τέκνα. Πέθανε τὸ 1990 καὶ ἐτάφη στὸ Πάπιγγο. Ἦταν μικροανεψιά τοῦ Μιχαήλ καὶ ἐγγονὴ τοῦ Δημήτρη Ἀναγνωστόπουλου, καὶ πῆρε τὸ ὄνομα τῆς προμάμμης της Καλλίνης καὶ μητέρας τους.

β.) Μιχάλης Σκούρτης.

Δευτερότοκο παιδί τοῦ Κων/νου Σκούρτη. Γεννήθηκε τὸ 1904. Τελείωσε τὸ σχολαρχεῖο στὸ Πάπιγγο καὶ στὴ συνέχεια φοίτησε στὴν Ἀγγλικὴ Ἐμπορικὴ Σχολὴ Μπάξερ' τῆς Σμύρνης, ὅπου ζοῦσε ἡ οἰκογένειά του. Ὡλοκλήρωσε τὶς σπουδές του στὸ Ἰνστιτούτο Ἀρρένων Ἰωαννίνων, καὶ τὸ 1925 ἄρχισε τὴ φοίτησή του στὴν Ὀδοντιατρικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν. Τὸ 1932 πῆγε στὸ Παρίσι, ὅπου συνέχισε τὶς σπουδές του σὲ ἀνώτερο ἐπίπεδο. Τὸ 1935 ἐπέστρεψε στὴν Ἠπειρο. Εἰργάσθη ὡς ὀδοντίατρος στὰ Γιάννενα καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια στὸ Κεφαλόβρυσο. Διετέλεσε πρόεδρος τοῦ Ὀδοντιατρικοῦ Συλλόγου Ἰωαννίνων ἐπὶ 20 ἔτη. Ἰδιαίτερα τὸν διέκρινε τὸ πάθος γιὰ τὴ δημοσιογραφία· τὴ δεκαετία τοῦ '60 δημοσίευε ὑπὸ μορφὴ ἐπιστολῶν στὸ "Βῆμα" τῶν Ἀθηνῶν καὶ στὸν τοπικὸ "Τύπο Ἰωαννίνων". Ἔχει ἀφήσει ἓνα ἀξιόλογο ἀρχεῖο ποικίλου ἐνδιαφέροντος. Σ' αὐτὸν ὀφείλουμε τὴ διαφύλαξη καὶ διάσωση τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλου, γιὰ τὸν ὁποῖο αἰσθάνετο ὑπερήφανος· ἐξ ἄλλου ἔφερε καὶ τὸ ὄνομά του. Σ' ὅλη τὴ ζωὴ του προτίμησε τὸ μονήρη βίον. Ἀπέθανε καὶ ἐτάφη στὸ Πάπιγγο τὸ 1990.

γ.) Ὀδυσσεύς – Θεόδωρος Σκούρτης.

Τὸ τρίτο κατὰ σειρά τέκνο τοῦ Κων/νου καὶ τῆς Ἑλένης Σκούρτη. Ἀκολούθησε κι' αὐτὸς τὴν οἰκογένεια στὴ Σμύρνη· ἐκεῖ διετέλεσε μαθητὴς τῆς Ἐὐαγγελικῆς Σχολῆς. Στὰ Γιάννενα συνέχισε τὴ γυμνασιακὴ του ἐκπαίδευση, στὴ Ζωσιμαία Σχολή, καὶ στὴ συνέχεια φοίτησε στὴ Νομικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν. Μετὰ τὶς σπουδές του γύρισε πίσω στὰ Γιάννενα, ὅπου ἔμεινε καὶ εἰργάσθη ὡς δικηγόρος. Τὰ χρόνια τοῦ ἐμφύλιου ἢ σύντομα μετὰ τὸν εἶχαν ἐπιτάξει καὶ τοῦ ἀναθέσει τὸ ρόλο τοῦ εἰρηνοδικοῦντος παρέδρου στὴν Κόνιτσα. Ἐκεῖ κατόπιν τούτου παρέμεινε ὡς συμβολαιογράφος μέχρι τὸ 1965. Τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸ 1965 μέχρι τὸ 1977, ὅποτε καὶ ἐσυνταξιοδοτήθη, εἰργάσθη

ὡς συμβολαιογράφος στὰ Γιάννενα. Ἀπὸ τὸ 1977 μέχρι καὶ τὸ θάνατό του, τὸ 1997, μία εἰκοσαετία, ζοῦσε στὸ ἀγαπημένο του Πάπιγγο. Ἀσχολήθηκε μὲ τὰ κοινὰ καὶ ἐχρημάτισε πρόεδρος τῆς 'Κοινότητας τοῦ Πάπιγκου' γιὰ δύο συνεχεῖς τετραετίες (1983 – 1990). Ἐπὶ προεδρίας του, καὶ ἐνῶ ὑπουργὸς ἐξωτερικῶν ἦταν ὁ σημερινὸς Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Κάρολος Παπούλιας, οἱ ὁμόλογοι ὑπουργοὶ τῆς 'ΕΟΚ' ἐπεσκέφθησαν τὸ χωριό, στὰ πλαίσια συνόδου τους στὰ Γιάννενα, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1988· τοὺς 'προϋπήντησε' μαζί μὲ ὅλους τοὺς κατοίκους στὴν εἴσοδο τοῦ οἰκισμού καὶ τοὺς 'προσεφώνησε' ἕνα μνηνειώδη λόγο ὑποδοχῆς.

ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ Μ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ.

Με τήν πρώτη ανάγνωση τῶν ἐπιστολῶν ὁ ἀναγνώστης σίγουρα ἐκπλήσσεται ἀπὸ τῆ γλῶσσα τοῦ γράφοντος. Βαθὺς γνώστης τῶν κλασικῶν γραμμάτων ὁ Μ. Ἀναγνωστόπουλος πετυχαίνει νὰ χειρίζεται μὲ μεγάλη ἄνεση τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, μία καθαρεύουσα μὲ πολλὰ ἀρχαϊκὰ στοιχεῖα, διευρυμένη καὶ ἐμπλουτισμένη μὲ γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ (δομικὰ) μέσα, παντελῶς ξεχασμένα σήμερα ἢ ἀκόμη καὶ ἄγνωστα στοὺς νεώτερους μελετητές. Διαπιστώνει κανεὶς ἀρκετὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα ἀπὸ τὴν ποιήση, ἰδιαίτερα τὴν ὁμηρικὴ, πολὺ περισσότερα ὅμως ἀπὸ τὴ λόγια πεζὴ γραμματεία. Ὁ λόγος διανθίζεται παρεμπιπτόντως μὲ λέξεις καὶ ἐκφράσεις τῆς Κοινῆς, τῆς γλῶσσας τῆς 'Ἀγίας Γραφῆς', τῆς καθομιλούμενης, καθὼς καὶ τοῦ τοπικοῦ ἠπειρώτικοῦ ιδιώματος, εἰδικώτερα τοῦ Ζαγορίου· σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις εἶναι ἐνσωματωμένες τουρκικὲς λέξεις ἢ καὶ φράσεις καθημερινῆς χρήσης. Γλῶσσα μεστή νοήματος μὲ μεγάλες δυνατότητες μετάδοσης λεπτῶν ἀποχρώσεων, πλούτου συναισθημάτων, ἔτσι ὥστε ἐπιτυγχάνεται ἀκρίβεια καί, μὲ ἀνάλογη προσαρμογὴ στὶς ἐκάστοτε καταστάσεις, μεγαλύτερη εὐελιξία ἀπὸ τὴ σοβαρότητα μέχρι καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια καὶ ἀπὸ τὸν ἀστεϊσμό ἕως καὶ τὴ λεπτὴ εἰρωνεία. Ἡ ἐπίταση τῶν συναισθημάτων ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ἀπευθύνεται σὲ συγγενικὰ πρόσωπα, στὴν ἀνυπόφορη νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ στὴ στέρνηση προσφιλῶν προσώπων συνδεδεμένων μὲ πολὺχρονας παιδικὲς ἀναμνήσεις.

Ὁ ἀναγνώστης γοητεύεται ἀναμφίβολα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὴν προσφώνηση στὴν κάθε ἐπιστολή, ποὺ ἀπευθύνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὸν ἀδελφὸ του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ κλείσιμό της· συγκινεῖται ἀπὸ τὴν ἀγάπη μὲ τὴν ὁποία περιβάλλει τὴ γυναῖκα του Ἰουλία-Ρωμὰνα Χάου, τὴν πατρίδα, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς συμπατριῶτες, τοὺς φίλους· ἀντιλαμβάνεται τὸν πόθο ἐπιστροφῆς, τὴν ἀφόρητη νοσταλγία· θαυμάζει τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνδρός, τὴν πίστη του στὴ γνώση, τὴ μόρφωση, τὸν κόπο καὶ τὸν ἀγῶνά του γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰδρύματος *Perkins*· κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐκτιμᾷ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὶς ἐνέργειές του νὰ ἀνυψώσει τὸ πνευματικὸ καὶ μέσω τούτου τὸ βιωτικὸ ἐπίπεδο τῶν κοριτσιῶν τοῦ τόπου του πρὸς τὴν κατεύθυνση μιᾶς σαφῶς διαφανόμενης χειραφέτησης. Στὴν ὑπηρεσία ὅλων τούτων ὁ Μ.Α. ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του.

Μία σειρά ἀπὸ γράμματα, 46 τὸν ἀριθμὸ, ἀπὸ 7. 5. 1871, πολὺ πιθανὸν τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς του στὴν Ἀμερικὴ, ἕως καὶ τὸ πρὶν τὸ θάνατό του 22. 4. 1906, γεμᾶτα ἀπὸ ποικίλα συναισθήματα καὶ ἐνδιαφέρουσες προσεγγίσεις μὲ εὐέλικτα ἐναλλασσόμενους δίαυλους τοῦ 'σκέπτεσθαι καὶ χειρίζεσθαι' καταστάσεις, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σκιαγραφήσουμε τὸ χαρακτῆρα του, ὅπως αὐτὸς ἐκτυλίσσεται ἐπανειλημμένα στὶς βασικὲς προτιμήσεις καὶ ἀναφορές.

Πρὶν ὅμως προχωρήσουμε μὲ ἐντονώτερο χρῶμα στὴ σκιαγράφηση, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἀναφερθοῦμε στὴ μεγάλη συμβολὴ τοῦ κ. Μανώλη Παπαμιχαήλ, Καθηγητῆ τῆς Κλασικῆς Φιλολογίας στὴ "Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων"· μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό, καταγοητευμένος ἀπὸ τὸ λόγο καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Μ. Ἀναγνωστόπουλου, χωρὶς νὰ ὑπολογίζει τὸν προσωπικὸ μόχθο, ἀφιλοκερδῶς, ἀσχολήθηκε πρὸ παντός μὲ τὴ φιλολογικὴ-γλωσσικὴ μελέτη τῶν ἐπιστολῶν καὶ μᾶς ἔδωσε ἓνα ἄρτιο ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ἄποψη κριτικὸ ὑπόμνημα, ποῦ ἐπιτρέπει στὸ βιβλίο νὰ ἀποτελέσει βάση γιὰ περαιτέρω μελέτη καὶ ἔρευνα καὶ νὰ σταθεῖ ἐπάξια στὶς βιβλιοθῆκες τοῦ κόσμου· τοῦ ἀξίζουν συγχαρητήρια καὶ ἓνα μεγάλο εὐχαριστῶ.

Ἡ διεξοδικὴ μελέτη τῶν ἐπιστολῶν, ἡ ἐνασχόλησή μου μὲ τὴ σπουδὴ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀναγνωστόπουλου, ἡ ἔρευνα σὲ ἔγγραφα καὶ ἄλλα ἀποδεικτικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα τον ἀφοροῦν, ἡ παρουσία του μέσα ἀπὸ παλιὲς ἀσπρόμαυρες φωτογραφίες, ἡ φήμη του σὰ πέρατα τοῦ κόσμου, τὸ σπῆτι ὅπου γεννήθηκε καὶ ἔζησε τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του, καὶ ποῦ ἐγὼ τὰ καλοκαίρια διαμένω, καὶ τέλος ἡ συγγενικὴ σχέση, μοῦ δίνουν τὴ δυνατότητα ἢ καὶ τὸ δικαίωμα νομίζω - ἄλλως σᾶς ζητῶ νὰ μου ἐπιτρέψετε - νὰ προχωρήσω στὴ σκιαγράφηση τῆς προσωπικότητάς του· πρᾶγμα καθόλου εὐκόλο, γιατί θὰ μπορούσε νὰ ὑποθάψει ἢ ἀκόμη καὶ νὰ προσάψει 'ἀσυναισθήτως' στοιχεῖα ὄχι ἀντικειμενικῆς θεώρησης, ἀλλὰ συναισθηματικῆς ὑπερβολῆς καὶ ἴσως τάσης ἐξιδανίκευσης, τὸ ὁποῖο στὸ μέτρο τῶν δυνάμεών μου προσπάθησα νὰ ἀποφύγω.

Γιὰ ἓναν τέτοιο ἄνδρα σὰν τὸν Ἀναγνωστόπουλο, ὁποιοσδήποτε ἀναγνώστης τῶν *Ἐπιστολῶν* του πολὺ γρήγορα διαπιστώνει ὅτι πρόκειται γιὰ ἄνθρωπο σπάνιο, ποῦ συνδύασε ἀρμονικὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀρετὴ· ἓναν ἄνθρωπο, κατὰ ἀρχαία ῥήση, 'χαρίεντα'.

Ἡ ἄκρως ἐντυπωσιακὴ σὲ κάθε ἐπιστολὴ προσφώνηση, μυριοπόθητε, ποθεινότατε, πεφιλημένε, αὐτάδελφε, κ.τ.λ., ἐπίθετα κυρίως φορτισμένα μὲ τὴν ἀδελφικὴ ἀγάπη του, μέσα σὲ ἓνα λόγο εἰλικρινῆ καὶ ἀβίαστο, ὑποδηλώνουν συναισθήματα βαθιᾶς ἀναδυόμενης δύναμης, ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰ καὶ πόνο, ἀγαλλίαση καὶ λύπη, ποῦ ἀπορρέουν φυσικὰ καὶ αὐθόρμητα ἀπὸ τὴν ἔμμονα ἐπανακάμπουσα σκέψη γιὰ ψυχοπνευματικὴ ἐπικοινωνία. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ στὸ τέλος κάθε ἐπιστολῆς, τὸ ὁποῖο ἐπισφραγίζει τὴ μᾶλλον νοσταλγικὴ καὶ ἀπρόθυμη λήξη τῆς ἐπαφῆς -.

Μεγάλο εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ προσωπικά, οἰκονομικά καὶ πάσης φύσεως προβλήματα τῶν συγγενῶν του. Ἡ πείρα, ἡ σύνεση καὶ ἡ διορατικότητα προβάλλουν μέσα ἀπὸ τὶς σκέψεις καὶ τὶς ἐνέργειές του, ποῦ ἐντυ-

πώνονται στη γραπτή ρήση από τη μία και στο έμπρακτα υλοποιημένο αποτέλεσμα από την άλλη· προτείνει στον άνεψιό του Δημήτρη να σπουδάσει στη Λειψία με τα καλύτερα σχολεία και μάλιστα όσον αφορά στο εμπόριο· με μέτρο σύγκρισης το κέρδος απορρίπτει την ιατρική και τη διδασκαλική· συνιστά την επένδυση στην έγγειο ιδιοκτησία, γιατί "τά κτήματα δέν σαλεύονται", μένουν, "ένω τα χρήματα χάνονται", φεύγουν· βρίσκει την ίδρυση συνεταιρισμού "ώς την μεγίστην των δυνάμεων έν τη σημερινή κοινωνία..."· συμβουλεύει το μέλλοντα σύζυγο της άνεψιάς του Έλένης, ιατρό Κων/νο Σκούρτη, "νά απέλθη εις Γαλλίαν προς τελειοποίησιν των ιατρικών του σπουδών και μάλιστα εκεί ...νά αποφεύγη νά όμιλή την έλληνικήν", για νά έπιτύχει νά επικοινωνεί πιό γρήγορα και αποτελεσματικά με το νέο περιβάλλον· εισηγείται στους έφορους των Καλλινείων Παρθεναγωγείων σχέδιο σωστής εκμετάλλευσης της Μάνδρας, του κτήματος που είχε αγοράσει στα Γιάννενα· αναγνωρίζει και εκτιμά σπουδαίες προσωπικότητες της τοπικής κοινωνίας του Πάπιγκου και των γύρω χωριών, και παραπέμπει σ' αυτούς, όπως στον κύριο Ζώη Παπανικολάου και στον κύριο Φάντη, ή και άλλους άμεσα ή έμμεσα (με το θαυμασμό και την εμπιστοσύνη που εκφράζει γι' αυτούς), ή ζητεί τη συνδρομή τους στο έργο του.

Η αγάπη προς τους συγγενείς και το ενδιαφέρον του γι' αυτούς δέν αναλώνονται στις προσφωνήσεις. Με το κύρος και τις ψυχοπνευματικές δυνάμεις, τις οποίες διαθέτει, επεμβαίνει σε προβλήματα σχέσεων και ήθικης, όπως αυτά που προέκυψαν από τη σχεδόν άκραία σύγκρουση ανάμεσα στον αδελφό του Χριστόδουλο και στο γιό του Δημήτρη από την πρώτη σύζυγο, γιατί σφετερίστηκε περιουσιακά στοιχεία του πατέρα του. Ο Μ. Α. ξαφνιάζει με τις απότομες διακυμάνσεις στις κρίσεις του: είναι αυστηρός κατά πρώτη σκέψη, αλλά και έπιεικής και μεγαλόψυχος σύντομα μετά κατά δεύτερη, στο βαθμό που νά παρουσιάζεται άσταθής ή και αντιφατικός· ο άναγνώστης όπωςσδήποτε προβληματίζεται. Ο λόγος του πολλές φορές λειτουργεί σαν αρχαίο γνωμικό· είναι λόγος φιλοσοφικός με στέρεα ήθικα έρείσματα μιās διαχρονικής ήθικης· "νά παύσης νά κακολογής τον υιόν σου", λέει άπευθυνόμενος στον αδελφό του, γιατί "είναι σάρξ εκ της σαρκός σου και όστούν εκ των όστών σου."

Για τον άμερόληπτο κριτή, που δέν τον έγγίζουν τα οικογενειακά προβλήματα, άπέναντι στο νεαρό Πολύχρονο, που έχει πάει νά τον συναντήσει στην Άμερική, ο Μ. Α. παραμένει απόμακρος και ξένος· άναλαμβάνει όμως 'πρόθυμα' τα έξοδα νά τον στείλει πίσω στην πατρίδα· κάποια συμπόνια ή συμπάθεια διαφαίνεται στα λόγια του, όχι ώστόσο ή άναμενόμενη 'έργω' ύποστήριξη.

Μεγάλη αγάπη και άπεριόριστη εκτίμηση δείχνει στη νύφη του Κατήγκω, τη δεύτερη γυναίκα του αδελφού του. – Η Κατήγκω το γένος Κανίνου καταγόταν

ἀπὸ τὸ Καπέσοβο Ζαγορίου. Ἦταν ἐξαιρετικὰ ὄμορφη μὲ τὸ αἰσθητήριο τῆς διείσδυσης στὴν ψυχὴ καὶ ἔλξη τοῦ ἄλλου ἰδιαίτερα ὀξύ καὶ εὐστοχο· ἀπέθανε σὲ βαθιὰ γεράματα τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '40. Τὴν ἀναφέρει καὶ τῆς στέλλει τὴν ἀγάπη του σὲ ὅλες τὶς ἐπιστολές, ἐνῶ ὑπάρχουν καὶ ὀλίγες, ποὺ ἀπευθύνονται προσωπικὰ σὲ ἐκείνη· αὐτὲς παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον, γιατί ἀλλάζει τὸ ὕφος καὶ τὸν τρόπο προσέγγισης· γίνεται πολὺ πιὸ ἀπλός, 'ὀλιγώτερον λόγιος'· τὸ λεξιλόγιο πλησιάζει ἐκεῖνο τῆς καθομιλούμενης, τοῦλάχιστον σὲ μία ἀπὸ αὐτὲς, ἡ διάθεση εἶναι πιὸ ἀνάλαφρη, καὶ ἡ ψυχοσύνθεση ἐνίοτε παρουσιάζει ἀσυνήθη πραότητα, εὐκαμψία καὶ τάση πρὸς εὐθυμία, τὴν ὁποία τόσο πολὺ εἶχε ἀνάγκη.

Ἐνδεικτικὰ παραθέτω ἐδῶ κάποια ἀποσπάσματα τοῦ λόγου, ποὺ φέρουν τὴ σφραγίδα μιᾶς διαχρονικῆς πείρας τῆς ἀνθρώπινης μοίρας καὶ ζωῆς· "ὄλοι εἴμεθα ἀμαρτωλοὶ καὶ πρέπει νὰ λησμονώμεν τὰ πάθη ἐν καιρῷ θανάτου· – κάμε πάντοτε τὸ καλὸν εἰς ὅποιονδήποτε δύνασαι καὶ μὴ βαρυθυμῆς, ἂν οἱ ὑπὸ σοῦ εὐεργετούμενοι ἀποδεικνύωνται ἀχάριστοι ἐνίοτε· – ὑπομονὴ καὶ ἀγαθοεργία πρέπει πάντοτε νὰ ὑπάρχωσι ἀχώριστοι σύντροφοί μας..."

Διάχυτη εἶναι ἡ νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ τὰ χρόνια τῆς πρώτης νιότης στὸ μικρὸ χωριό του, γιὰ τοὺς συμμαθητὲς του, γιὰ τοὺς συγχωριανούς, γιὰ τοὺς δασκάλους - ἃς αἰσθάνεται τόσο πολὺ πικραμένος ἀπὸ τὸ Ζ. Σαρδέλη -, γιὰ τὰ σκιερὰ βουνά, γιὰ τὰ ζωνάρια τοῦ Βίκου, γιὰ τὰ νερά τοῦ Ἄβρογόνειου, γιὰ τὴν ἀνάσα τῆς μάνας γῆς του. Τί κι' ἂν πέρασαν τὰ χρόνια στὴν ξένη γῆ; Τί κι' ἂν 'ἀπόλαυσε' τὴ δόξα καὶ τὴν ἀναγνώριση; Ὁ πόνος κι' ὁ καημὸς γιὰ τὴν "ποθεινότατη πατρίδα" ἦταν πάντα στὴν ψυχὴ του· ξεπερνᾶ κάθε ἄλλο πρόσκαιρο συναίσθημα· ἡ ξενιτεία εἶναι βαριά στὸ ζύγι.

Ὁ Μ. Ἀναγνωστόπουλος ὑπῆρξε στὴ ζωὴ του ὑπόδειγμα ἐργατικότητας καὶ ὑπευθυνότητας. Ἀφωσιώθηκε ψυχῇ τε καὶ σώματι στὸ σπουδαῖο ἔργο, τὸ ὁποῖο ἀνέλαβε, ὅταν ἀπεχώρησε ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ Ἰνστιτούτου τυφλῶν καὶ κωφάλαλων *Perkins* ὁ πεθερὸς του Σαμουὴλ Χάου. Ὑπερίσχησε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ συνάνθρωπο, τὸν ἀδύναμο καὶ δύστυχο. Αὐτὸν ποὺ στερήθηκε τὸ φῶς καὶ τὸ χρῶμα, αὐτὸν ποὺ δὲν ἄκουσε ποτέ τοὺς ἤχους καὶ τὴ μελωδία τοῦ κόσμου μας.

Ἡ διεθνὴς ἀναγνώριση ἦρθε πολὺ γρήγορα. Οἱ ἐπιστολές του εἶναι σταλμένες ἀπὸ διάφορες πόλεις τῆς Εὐρώπης, κυρίως στὰ πλαίσια περιοδείας του σ' αὐτὲς, προκειμένου νὰ λάβει μέρος σὲ διεθνή συνέδρια γιὰ τοὺς τυφλοὺς· πάντοτε βασικὸς ὁμιλητής, ὡς εἰκάζουμε, πρωτοπόρος. Τὸ πόσο μεγάλη ἦταν ἤδη ἡ φήμη του φαίνεται ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ τον 'ὑπεδέχθησαν' ἐκεῖ Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἐπίσημες ἀρχές, ἀλλὰ καὶ μαθητὲς γνωστῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς ἐποχῆς· ὁ ἐλληνισμὸς τῆς Βαλκανικῆς τὸν ἔβλεπαν σὰν πατέρα, διπλωμάτες,

καθηγητές και λόγιοι ως διανοούμενο όλκῆς· ἀκόμη και ἀπὸ τὸ "Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος" περίμενε νὰ γίνει δεκτός· τελικά, σύμφωνα μὲ δημοσίευμα ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς, τὸν δέχθηκε σὲ ἀκρόαση στὴν Ἀθήνα ἡ Βασίλισσα Ὀλγα.

Ἡ προσωπικὴ του ζωὴ ἦταν μιὰ μεγάλη περιπέτεια μὲ ἔντονα φορτισμένες ἀπρόοπτες καταστάσεις.

Ἐκανε τὸν πρῶτό του γάμο ἢ 'ἐπὶ τὸ ὀρθότερον' βρέθηκε νυμφευμένος, χωρὶς καὶ ὁ ἴδιος καλὰ-καλὰ νὰ ξέρει πῶς, μὲ τὴ Δέσποινα Δούρου ἀπὸ τὸ Μικρὸ Πάπιγγο, ἡ ὁποία σύντομα ἔφερε στὸν κόσμον ἀγόρι τὸν Πολύχρονο. Δύσκολα χρόνια, σπουδὲς στὴν Ἀθήνα, ταξείδια, οἰκονομικὴ ἀνέχεια, κράτησαν τὸ ζεῦγος σὲ ἀπόσταση. Ἄν ἔζησαν γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα μαζί, μᾶς εἶναι ἄγνωστο· ἓνα εἶναι βέβαιο ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἐντελῶς ἀταίριαστη σύζευξη, ἡ ὁποία διελύθη ὀριστικὰ καὶ σχεδὸν 'ἐν τῇ γενέσει' μὲ τακτικὸ κατόπιν μακροῦ χρόνου διαζύγιο. Τῆς ἀσυμφωνίας καὶ τῆς ρήξης αὐτῆς καὶ οἱ τρεῖς ὑπῆρξαν θύματα, τὸ πιὸ μεγάλο ὅμως εἶναι ὁ μικρὸς καὶ ἀνυπεράσπιστος Πολύχρονος. Λόγοι καὶ εὐθύνες γιὰ τὸ τί καὶ πῶς συνέβη ἀποδίδονται ἀπὸ μέρους του σὲ πρόσωπα καὶ καταστάσεις στὴν **Ἐπ.** 1, ποὺ δὲν μᾶς εἶναι ἀπολύτως σαφεῖς· 'πολλῶ μᾶλλον πόρρω ἐσμέν τοῦ "προκαταγιγνώσκειν πρὶν ἀμφοτέρων / δίκην δικάζειν πρὶν ἀμφοῖν μῦθον / ἀκούσαι."

Ἡ δευτέρη γυναῖκα του ἦταν ἡ Ἰουλία – Ῥωμᾶνα, κόρη τοῦ Σαμουήλ Χάου. Ὁμιλεῖ μὲ ἀγάπη καὶ θαυμασμό, ὅταν ἀναφέρεται σ' αὐτή, σὲ μιὰ εὐαίσθητη ὑπαρξη, ἐξαιρετικὰ μορφωμένη, μὲ λεπτὰ αἰσθήματα καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ. Πόσο πόνος ἔνοιωσε μὲ τὸν ἀπροσδόκητο χαμό της φαίνεται στὴν ὀριακὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸ του, ὅπου τοῦ ἀνακοινώνει τὴν τραγικὴ εἶδηση τοῦ θανάτου της, **Ἐπ.** 9: "ὡς κεραυνὸς ἐξ αἰθρίου οὐρανοῦ καὶ παρέλυσε πάσας τὰς τε σωματικὰς καὶ νοητικὰς δυνάμεις." Μ' αὐτὴν πλέκει τὸν ὕμνον στὴν ἀγάπη, τὸ ἄσμα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὸ ἐγκώμιο γιὰ τὴ γυναῖκα.

Ἡ Ἰουλία Ῥωμᾶνα ἦταν, ὅπως μᾶς παρουσιάζεται, τέρας πολὺπλευρῆς μόρφωσης. Στάθηκε συμπαραστάτης καὶ συναγωνιστῆς στὸ πολυδιάστατο ἀνθρωπιστικὸ ἔργο τοῦ συζύγου της. Λατρεύτηκε ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὅλους ὅσοι τὴν γνώρισαν. Ὁ θάνατός της, γεγονὸς συγκλονιστικὸ, ὑπῆρξε σταθμὸς, ποὺ σημάδεψε τὴν πορεία τῶν ἐξελίξεων σὲ ὅτι ἀφορᾷ σχέδια, ἀποφάσεις καὶ πράξεις. Γιὰ πρώτη φορὰ ἀναφέρει στὸν ἀδελφὸ του κάποιες μύχιες σκέψεις του γιὰ ὀριστικὴ ἐπιστροφή στὴν πατρίδα, ὥστε νὰ διανύσει σ' αὐτὴ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Κάθε ἄνθρωπος στὴν ἐπίγεια διαδρομὴ του ἔχει σὰν βάση κάποιον ὀλιγώτερο ἢ περισσότερο συγκεκριμένο ἰδεολογικὸ πλαίσιο, ποὺ οὕτως ἢ ἄλλως προοδευτικὰ διαμορφώνει κατὰ τὴ συντελούμενη ἀπὸ τὸν περίγυρό του κοινωνικοποίησις ἢ 'πολιτικοποίησις' (ὑπὸ τὴν Ἀριστοτελικὴ ἔννοια "πολιτικὸν ὄν")· κι' αὐτὸ εἴτε πρόκειται γιὰ ἀπλὸ καὶ ἄσημο πολίτη εἴτε γιὰ κάποιον προ-

κισμένο και ἐξέχοντα νοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ζεῖ, συναναστρέφεται καὶ συναλλάσσεται μέσα στὰ ὅρια 'ὠρισμένων ἀρχῶν καὶ δεσμεύσεων ἀμοιβαίως ἐννοουμένων', τὶς ὁποῖες ὀνομάζουμε ἀξίες· χαρακτηριστικὰ τοῦ εὐ ζῆν καὶ τῆς τελείωσης πρὸς τὰ ὁποῖα ῥέπουμε 'ὑπερσυνειδήτως'· εἶναι οἱ ἀγραφοὶ νόμοι, τοὺς ὁποῖους ἐνστερνιζόμαστε ἀπὸ τὴ γέννησή μας 'καὶ ἐξῆς— ἴσως ἐν τινὶ μέτρῳ καὶ πρὸ αὐτῆς ὡς τι ἐν τῇ φυλογενετικῇ συστάσει καὶ τῇ νομοτελειακῇ συνυπάρξει τοῖς λοιποῖς ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἐμβίοις'— ἄλλες πηγάζουν ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τοῦ νοῦ, τὴ γνώση, τὴ σοφία, 'κατ' ἀτομικὴν προαίρεσιν καὶ συνειδητῶς', ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διδακτὲς ἀρετὲς, ἐντὸς τοῦ πεδίου τῶν ὁποίων ὑπεύθυνα 'κινούμαστε'. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Μ. Ἀναγνωστόπουλος, σὰν ἀπλὸς ἄνθρωπος πρωτίστως, ἀλλὰ καὶ σὰν καλλιεργημένος δευτερευόντως, εἶχε τὰ δικά του ἐρεῖσματα, τὰ ὁποῖα προέρχονταν ἀπὸ μία παναθρώπινη ἠθικὴ - κυρίως τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν πλησίον -, ἀπὸ τὶς ἀξίες ποὺ ὁ μικρόκοσμος τοῦ Ζαγορίου τοῦ ὑπέδειξε, καὶ ποὺ προήγαγε σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἐννοία τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς προσωπικῆς ἀκεραιότητος καὶ τελείωσης, καρπὸς μακροχρονῆς πείρας καὶ παιδείας.

Ἡ πίστη τοῦ στὴ γνώση εἶναι κατὰ τὴν ἄποψή μου, ἀλλὰ καὶ γενικώτερη ὁμολογία, τὸ δυναμικὸ συστατικὸ, τὸ ὁποῖο ὡς ζύμη ἐπηρεάζει καὶ διαμορφώνει τὴν ἰδεολογικὴ(-φιλοσοφικὴ) συγκρότησή του, καὶ αὐτὴ μὲ τὴ σειρά τῆς σηματοδοτεῖ τὶς πράξεις καὶ τὴν ἐν γένει πορεία τοῦ στὸν κόσμον. Ὁ Μ. Ἀ. πίστεψε ἀκράδαντα στὴ μόρφωση, τὴν καλλιέργεια τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆ βελτίωση τῆς συμπεριφορᾶς· ἡ ἐπεκτεινόμενη δύναμική του εἶναι μοχλὸς στὴν ὑπηρεσία ὅχι μόνον 'τοῦ εὐ καὶ καλῶς οἱ γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εὐ ποιεῖν'. **Ἡ παιδεία θὰ καθάρῃ τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον τόπον ἀπὸ τὰς προλήψεις, θὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν, θὰ ἠθικοποιήσῃ τὸν χαρακτήρα τῆς νεολαίας, θὰ ἐμπνεύσῃ εὐγενῆ αἰσθήματα φιλοπατρίας, φιλανθρωπίας καὶ γενναιοδωρίας, θὰ ἐκδιώξῃ τὴν βαρβαρότητα καὶ θὰ εἰσαγάγῃ εἰς κοινωνίαν ψυχρὰν καὶ ἡμιαγρίαν τὰς ζωογόνους ἀκτῖνας τοῦ θερμουργοῦ πολιτισμοῦ...**
 --... Ὅσοι συντρέχουσι πρὸς διατήρησιν τῶν σχολείων πράττουσιν ἔργον θεάρεστον, ἐφ' ᾧ πολὺν ἔξουσιν ἐν οὐρανοῖς τὸν μισθόν - Ὁ ἐξοδεύων ὑπὲρ παιδείας δανεῖζει θεῶ", **Ἐπ. 2.**

Γι' αὐτὸ ἀναλώθηκε· νὰ δώσει στοὺς τυφλοὺς τοῦ κόσμου τὸ φῶς τῆς περιλαμπρῆς γνώσης σὰν ἄλλο ἥλιο, καὶ στοὺς στερημένους χωριανούς του τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνάτασης· καὶ ὅχι μόνον σ' αὐτούς, ἀλλὰ εὐρύτερα σὲ ὅλους τοὺς 'κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς'. Μοναδικὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς του ἔγινε ἡ ἴδρυση, ἡ ὀργάνωση καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν σχολείων· ἄσυλο - σχολεῖο γιὰ κωφὰ καὶ τυφλὰ παιδιὰ (Asylum - School for deaf and blind), σχολεῖα στὸ Πάπιγγο (Καλλίνεια Παρθεναγωγεῖα), ἐντολὴ μὲ τὴ διαθήκη του γιὰ διεύρυνση τοῦ παιδευτικοῦ ἔργου του. Ἐν κατακλείδι ὁ Ἀναγνω-

στόπουλος ἦταν ἄνθρωπος μὲ μεγάλη καρδιά, σεμνός, μειλίχιος, ἔξυπνος, διορατικός, καλὸς γνώστης τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, δίκαιος, ἀλλὰ καὶ αὐστηρός, σῶφρων καὶ εὐφυολόγος, ρεαλιστῆς καὶ φιλόανθρωπος.

Ἐχτισε ἓνα ἀνθρωπιστικὸ ἰδεῶδες πάνω σὲ ἔννοιες καὶ ἀξίες τῆς Σωκρατικῆς Φιλοσοφίας, τῆς 'ὑπὸ εὐρείαν ἔννοιαν' Χριστιανικῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπιστικῆς θεώρησης. Θέσεις τοῦ Ἐμερσον καὶ τῶν φιλοσοφικῶν ρευμάτων τοῦ πραγματισμοῦ καὶ τοῦ διαφωτισμοῦ ἴσως ἔχουν παίξει κάποιον ρόλο στὴ διαμόρφωση τῶν ἀπόψεων, ἂν καὶ ὁ δικός του προσανατολισμὸς εἶναι περισσότερο ἀπαύγασμα βιωμάτων καὶ ζυμώσεων μὲ πραγματικὲς καταστάσεις· ὡς ὅλο τοῦλάχιστον δὲν ἐδραιώνεται πάνω σὲ ἰδεολογικὲς τοποθετήσεις θεωρητικῶν συλλήψεων τρίτου. Κληροδότησε στὸ μικρόκοσμο τοῦ χωριοῦ του, ἀλλὰ καὶ στὸ μεγαλόκοσμο τὴν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ὄντοτητας· 'αὐτὴν περιέβαλε' μὲ στοργή, σ' αὐτὴ χάρισε ὅλες τὶς ἀποταμιεύσεις του καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ 'εἰργάσθη' γιὰ τὴν ἀνύψωση καὶ ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τὸ σκότος τῆς ἀμάθειας, τὸν πόνο καὶ τὴ δυστυχία.

Ὅμως ὁ τελειότερος χαρακτηρισμὸς προέρχεται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ἀπλῶν συγχωριανῶν του: "ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἦταν ἓνας μεγάλος ἄνθρωπος."

PRINCIPLES OF THE EDITION

The task of first editing these **forty-six Letters** has taken into consideration their form and content. Regarding the former the reader acknowledges the paramount influence of the ancient Greek, the literate language, specifically 'τὴν καθαρεύουσαν' – present to a great extent in their vocabulary, grammar and syntax, which pervades all but **Ep. 18**, written "εἰς ἀπλῆ γλῶσσα", 'simple language' – that Mich. Anagnos persistently clings to. However, next to it, there is a lively current of the spoken demotic with local elements mixing and producing a sort of 'crossing'; the outcome is in some way a more effective tool in expressing thoughts and feelings, but at some cost, as lack of uniformity, order, consistency, discipline and the like.

A considerable effort has been made to see into this combination throughout the text and evaluate verbal expression in terms of old and new, frequently and rarely used, 'λόγιον' and 'δημῶδες'. Mistakes and omissions are noted, while corrective suggestions with a view to improving reading or making things clearer are proposed in the footnotes .

Interference with the text is as much avoided as possible except in cases that badly need it.

With reference to the latter the reader is attracted to the author's way of thinking and facing situations; how he formulates his arguments, whether they are solid and valid or not, and in general how an intellectual turns out to be an enterprising and practical person, ready to invest his money in the best of terms in shares, long-term deposits, property, etc.

All this, and what more the reader will discover for himself, makes the reading of the book remunerative, while the past with its every day problems, joy and sorrow, and all other vicissitudes of life becomes intensively present.

signs used:

*, an asterisk; it stands before a word to denote that it does not actually exist.

=, equal or equivalent to, the same as.

( ), - -, / /, round brackets, two dashes, slant lines or even commas; they are used together to enclose added information or something nearly equivalent to what precedes or follows, parenthesis.

[ ] or { }, square brackets, within them is/are enclosed word/s that is/are excluded from, rejected or not to be taken into consideration (athetesis / Athetese).

< >, angle brackets, within these is inserted what is thought to be necessary to complete the wording (and sense) of the text.

..., and what follows or missing letters.

....uncertainly read letters.

{ ( ) }, { / / }, parenthesis within parenthesis .

† or † †, crux (cross), points to the part of the text that is difficult to understand, deal satisfactorily with or seems to be corrupted.

*Μιχαήλ Αναγνωστοπούλου ἕξ καὶ τεσσαράκοντα (46) Ἐπιστολαὶ
πρὸς τοὺς αὐτοῦ οἰκειοτάτους ἀπὸ 7.5.1871 ἕως 22.4.1906*

*Michaelis Anagnostopuli quadraginta et sex (XLVI) Epistulae
ad suos intimos ab anno MDCCC LXXI (VII Maii) usque ad MDCCCXCVI (XXII
Aprilis)*

primum recognovit

scholiis annotationibusque criticis instruxit

Prof. Dr. Emmanuel Michael Papamichael

*Ioanninis anno salutis MMVI
Typis Joseph Guræ*

1^η ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Ἐν Βοστώνῃ, τῇ 7^ῃ Μαΐου 1871.

Μυριοπόθητε* ἀδελφὲ Χριστόδουλε,

Μετ' ἀπεριγράπτου χαρᾶς ἔλαβον τὴν ἀπὸ 2 παρελθόντος μηνὸς ἐπιστολήν σου. Χαίρω ἀπὸ καρδίας ὅτι ὑγιαίνεις καὶ εὐτυχεῖς. Σὲ συγχαίρω ὅτι ἀπέκτησας υἱὸν εὐχόμενός σοι νὰ ζήσῃ.

Σὲ εὐχαριστῶ δι' ὅσας μοι ἔστειλας πληροφορίας περὶ Παπίγκου καὶ Παπιγκιωτῶν. Ἄν καὶ εἶμαι χιλιάδας μιλίων μακράν, δὲν δύναμαι νὰ λησμονήσω τὸν τόπον εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ πρῶτον εἶδον τὸν ἥλιον. Ἐλυπήθην διὰ τὸν θάνατον τοσούτων ἀγαθῶν συντοπιτῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἀγαθοῦ Κέκου καὶ Κωτσορίδου.

Δὲν ἐξεπλάγην διὰ τὸν θάνατον τοῦ δυστυχοῦς προπάτορός* μας. Ἦτο γέρων, λίαν προχωρημένος εἰς τὴν ἡλικίαν. Ὁ θάνατος ἦτον ἀνακούφισις δι' αὐτόν. Κύριος ὁ Θεὸς συγχωρήσαι αὐτόν διὰ τὰς ἁμαρτίας του! Ὅλοι εἴμεθα ἁμαρτωλοὶ καὶ πρέπει νὰ λησμονῶμεν τὰ πάθη ἐν καιρῷ θανάτου.

N.B. μυριοπόθητος, compositionem adj. 'μυριάκις ποθητός', in usu praecipue fratris sui. Σὲ συγχαίρω, pro σοὶ συγχ., συγχαίρειν τινί, τινὶ ἐπί τινι, συγχ. τινὶ ὅτι et paulo infra συγχωρήσαι αὐτόν, pro σ. αὐτῷ; similiter, Σὲ εὐχαριστῶ, Epistulae, pro σοὶ εὐχ.; Σὲ εὐχ. posterius et hodie; εὐ. τινὶ ἐπί τινι aut περί τινος. Ἄν καὶ εἶμαι (εἰ καὶ... μακράν, i.e. καὶ μακράν ὄν, οὐκ ἔστιν ἰοὺ δύναμαι ἰεπιλαθέσθαι τοῦ τόπου...), aliter ἂν κ. ἡμαι. πρῶτον εἶδον τὸ φῶς, id quod ἐγεννήθην. Προπάτωρ, προμήτωρ, pro hodierno communi usu 'πάππος' et 'μάμμη' aut 'γιαγιά'. Λίαν προχωρημένος εἰς τὴν ἡλικίαν, pro λ. προκεχωρημένος τὴν ἡλικίαν (s. τῇ ἡλικίᾳ). Ὁ θάνατος ἦτον ἀνακούφισις δι' αὐτόν, aliter ὁ θ. ἦν αὐτῷ ἀνακούφισις. Κύριος ὁ Θεὸς συγ- χωρήσαι αὐτόν, opt. (-ήσαι) 'εἶθε, "μακάρι", ὁ Θεὸς νὰ τὸν συγχωρήσῃ'; συγχωρεῖν τινι, τί τινι, τινὶ τι, συγχ. πρὸς τινα, συγχ. c. acc. et inf., c. acc. rei, συγχ. τι περί τινος.

Μοὶ γράφεις νὰ σοι στείλω ἐν πληρεξούσιον διὰ τὸ μερίδιόν μου. Ἄλλ', ἀγαπητέ μοι ἀδελφέ, εἰς τί θὰ σοι χρησιμεύσῃ τὸ πληρεξούσιον; Ἡ περιουσία δὲν ἀνήκεν* εἰς ἐμέ, ἀνήκεν εἰς τὸν πάππον μας. Αὐτὸς εἶχε δικαίωμα κατὰ τὸν νόμον νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν ὅπως ἤθελεν· ἦτον ἰδική του, καὶ ἦτον αὐτὸς κύριος νὰ κάμῃ ὅπως ἔκρινε τὸ κατάλληλον. Ἄλλως, ἐγὼ ἐκήρυξα πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὅτι δὲν θέλω νὰ μετέχω εἰς τίποτε* εἶμαι παντελῶς ξένος εἰς τὸ ἐξῆς· ἡ δὲ τιμὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη μοι ἐπιβάλλουν* τὸ καθῆκον νὰ μὴ ἀναμιχθῶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ νὰ φυλάξω τὸν λόγον μου. Γνωρίζεις καλῶς πόσον μισεῖ ἡ ψυχὴ μου τὸ ἐλεεινὸν ἐκεῖνο πλάσμα,* τὸ ὁποῖόν με ἠνάγκασε

δὲν ἀνήκεν εἰς ἐμέ, ἀνήκεν εἰς τὸν πάππον μας; *repetitio emphaseos gratia; ἀνήκειν frequentius c. εἰς, rarius ap. posteriores c. dat., rarissime c. πρὸς τι (Polyb.). νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν ὅπως ἤθελεν... κύριος νὰ κάμῃ ὅπως ἔκρινε τὸ κατάλληλον, ipsa res repetitur aliis verbis; νὰ κάμῃ... τὸ κατάλληλον, aliter νὰ πράξῃ...πρέπον, ἐνεργήσῃ ὡς ἔκρινεν ὀρθόν. ἐκήρυξα, i.e., in contextu, δημοσίως ἐδήλωσα, διεδήλωσα, διεκήρυξα (κατέστησα διαπρύσιον, διαπρυσίως γνωστόν). δὲν θέλω νὰ μετέχω εἰς τίποτε, pro οὐδενός (οἴουδήποτε πράγματος), θέλω νὰ εἶμαι παντάπασιν ἀμέτοχος; μετέχειν, frequentissime c. gen. (τινός, τινός τινι), rare c. acc. rei, rarissime μ. περί τινος, aut abs. ἐπιβάλλουν, tertia persona pluralis desinens hic in -ουν et frequentissime alibi Epistularum, pro vetustiore, scholastico et regulare exitu in ουσι(v). νὰ μὴ ἀναμιχθῶ εἰς τὴν ὑπ., vetustius ἀναμειχθῶ τῇ ὑποθέσει; μειγνύναι posterius μιγνύναι, -ύειν, cf. μίσγειν. φυλάξω, aliter, communiter, τηρήσω (s. κρατήσω) τὸν λόγον μου. ἐλεεινὸν ἐκεῖνο πλάσμα, i.e. primam uxorem suam Δέσποιναν.*

δια τῆς διαγωγῆς τῶν καὶ συμφορῶν διὰ τῶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν
 δα. Ἀλλ' ἔξ ἄλλου μέρους δὲ ἐξαρτῶν καὶ ἀποκοινοῦ τῶν
 μυστηρίων ἀπὸ ἀθανάτων, ὅτι αὐτὰς ἔχει ἅπασιν καὶ
 τὴν πίστην ἐπὶ τοῖς ἁγίοις, ἀπ' οὗ τὴν μαρτυρίαν. Ταῦτα
 δάδοι καὶ ἰσχυρῶς εἶναι, ὅτι δὲ ἐξαρτῶν καὶ ἁγίων
 χηρίων ἐπὶ ματασκηνῶν τῆς διείας ἀπ' οὗ δὲ ἔστι
 βίβλος, ὅτι δὲ ἴσως ἐξαρτῶν ἰσχυρῶς. Ἐπὶ τῶν κατὰ
 γυναικῶν δὲ ἀποστολικῶν. Ἐπὶ ἁγίων δὲ τῶν ἁγίων
 ὄντων καὶ τῶν ματασκηνῶν καὶ τῶν ἁγίων καὶ τῶν διείων
 στήρια δὲ τ' ἀναρτῶν τὴν διαδίωξιν. Ἐπὶ διείων
 καὶ ματῶν τὰ τρυφῶν, εἶναι ἐξαρτῶν. Ἐπὶ τῶν κατὰ
 καὶ συμβιβαστῶν ἁγίων καὶ τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἁγίων
 ἁγίων καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἁγίων
 ἔχον καὶ πίστην, καὶ τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἁγίων
 ματασκηνῶν καὶ ματῶν ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν
 τοῦ Παύλου. Ἐπὶ πάντεσι διείων καὶ τῶν ἁγίων
 ἁγίων, καὶ ὁ Διὸς δὲ τὴν προστασίαν καὶ τῶν ἁγίων

διὰ τῆς διαγωγῆς του νὰ στερηθῶ διὰ παντός τὴν πατρίδα. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου μέρους δὲν εἰμπορῶ* νὰ λησμονήσω, κυριευόμενος ἀπὸ ἀγανάκτησιν, ὅτι αὐτὸς εἶχε χρέος νὰ μὴ τὴν ρίψῃ εἰς τοὺς δρόμους, ἀφ' οὗ τὴν κατέστρεψε. Τὸ λάθος τὸ ἰδικόν σου εἶναι ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξοδεύσης χρήματα εἰς κατασκευὴν τῆς οἰκίας, ἀφ' οὗ δὲν ἦσουν βέβαιος ὅτι θὰ εἶναι ὀλόκληρος ἰδική σου. Ἀλλὰ τὰ γενόμενα δὲν ἀπογίνονται.* Σὲ ἐξορκίζω εἰς τὴν ἀδελφοσύνην μας νὰ μὴ καταδεχθῆς νὰ τρέξῃς εἰς τὰ δικαστήρια διὰ ν' ἀναιρέσης τὴν διαθήκην. Τὰ δικαστήρια, καὶ μάλιστα τὰ Τουρκικά, εἶναι ὀλέθρια. Πάσχισε* νὰ συμβιβασθῆς εἰρηνικῶς καὶ χριστιανικῶς. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον σου, αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ τιμὴ σου. Εὐχου νὰ ζήσης, καὶ θὰ ἀποκτήσης περιουσίαν πολὺ μεγαλυτέραν καὶ καλλιτέραν ἀπὸ τὰ παλαιοχώραφα τοῦ Παπίγκου.* Ἔσο πάντοτε δίκαιος καὶ γενναίόφρων, καὶ ὁ θεὸς θὰ σε προστατεύσῃ πάντοτε.

νὰ στερηθῶ...τὴν πατρίδα, *usu posteriore et hodierno pro* νὰ στ. ...τῆς πατρίδος; στ. τινός. ἐξ ἄλλου μέρους, *i.e.* ἀφ' ἑτέρου. ἀπὸ ἀγανάκτησιν, *pro* ἀπὸ ἀγανακτικῆσεως; ἀγανάκτησιν ἔχειν = ἀγανακτεῖν, ὅτι, εἰ..., ἐάν, *c. dat. rei*, θανάτω, *pers.* (τινι), *c. gen. rei*, *c. acc. neut.*, ἀ. ταῦτα; ἀ. ἐπί τινι, ὑπέρ τινος, περί τινος, κατά τινος; ἀ. διά τι, πρὸς τι, πρὸς τινα. εἰμπορῶ (*sic semper*), *pro* ἤμπορῶ, (')μπορῶ. αὐτὸς εἶχε χρέος, *conicio* ὁ προπάτωρ (*subj.*); *aliter* ἀγανακτῶ ἐνθυμούμενος αὐτὸν χρέος σχεῖν μὴ ρίψαι ταύτην 'εἰς τοὺς δρόμους' μετὰ τὸ καταστρέψαι *s.* ἀγανακτῶ αὐτῶ χρέος σχόντι μετὰ τὸ διαφθεῖραι (καταστρέψαι) ταύτην μὴ ρίψαι εἰς 'τοὺς δρόμους', τοῦτ' ἔστιν ἐγκαταλεῖψαι ἔρημον καὶ ἀβοήθητον. Τὰ γενόμενα δὲν ἀπογίνονται, *expressio proverbialis repetita item alibi Epistularum*. Πάσχισε, *paschizo*, *verbum in usu vulgato etiam hodierno*, *pro* πειρῶμαι παντὶ σθένει, ὅτω τρόπῳ. πολὺ μεγαλυτέραν καὶ καλλιτέραν *corr.*: πολλὴν μεγαλειτέραν. καὶ κ. *Ep.*, *aliter* πολλῶ μείζω τε καὶ βελτίω. ἀπὸ τὰ παλαιοχώραφα τοῦ Παπίγκου, *comparatio secundum usum posteriorem et hodiernum*, *pro* ἐκείνης τῶν 'παλαιοχωράφων', *i.e.* τῶν ἀγόνων καὶ ἀναξίων λόγου ἀγρῶν, τοῦ Παπίγκου *aut* ἡ (ἐκείνην) τὴν τοῦ Π.; *expressio contempus prae inopia locorum fecundorum in regione*. θὰ σε προστατεύσῃ πάντοτε; *repetitio vocabuli πάντοτε disturbans; lege simpliciter* θὰ σε προστατεύῃ.

Μὴ ζητῆς ἀπὸ ἐμὲ ὅ,τι οὔτε δικαίωμα οὔτε ἐξουσίαν ἔχω νὰ κάμω. Οἱ φρόνιμοι καὶ δίκαιοι ἄνθρωποι θ' ἀγανακτήσουν,* ἂν με ἴδουν* νὰ ἐξακολουθῶ καταδιώκων μίαν γυναῖκα, μὲ τὴν ὁποῖαν δέν με συνδέει καμμία* σχέσις. Ἐγὼ ἐπῆρα διαζύγιον τακτικόν, πρὸ ὀκτῶ σχεδὸν ἐτῶν, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων. Διὰ νὰ πάρω τὸ διαζύγιόν τη ἔδωκα, δι' ἐγγράφου μου πρὸς τὸν Πρωτοσύγκελλον, ὅλον τὸ μερίδιόν μου ἐκ τῆς προικὸς τῆς μητρός μας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι δέν ἔκαμα τακτικόν παραχωρητήριον, ἀλλὰ ὁ λόγος μου εἶναι ἴσος μὲ χοτζέτι.* Ἐγὼ δέν θέλω νὰ ἡξεύρω οὔτε αὐτὴν οὔτε τὸ τέκνον της· ποτέ, ἐν ὅσῳ ζῶ, δέν θά τη βοηθήσω εἰς τὸ παραμικρόν, οὔτε ὅταν ἀποθάνω θά τη ἀφήσω μίαν κλωστήν· ἀλλὰ ποτέ δέν <θά> καταδεχθῶ νὰ την βλάψω διὰ τῶν δικαστηρίων. Τὸ τοιοῦτον ἤθελε εἶναι μικροπρεπὲς καὶ ἀνάξιον παντὸς ἀνθρώπου, ὅστις γνωρίζει νὰ σέβηται τὸν ἑαυτὸν του.

Μὴ ζητῆς ἀπὸ ἐμὲ ὅ,τι... *simpliciter constructum*, μὴ ζητῆς ἀπὸ ἐμὲ νὰ κάμω ὅ,τι οὔτε δικαίωμα οὔτε ἐξουσίαν ἔχω, *usu posteriore, pro* Μὴ ζητεῖ παρ' ἐμοῦ οὔτινος (ὄτου) οὔτε δικαίωμα οὔτε ἐξουσίαν ἔχω ποιεῖν. ἀγανακτήσουν, ἂν με ἴδουν, *pro* ἀγανακτήσουσιν (*vel* θ' ἀγανακτήσωσιν), ἂν με ἴδωσι; *v.* ἀγανάκτησιν *supra*; *cf.* *raulum ante*, ἐπιβάλλουν. μὲ τὴν ὁποῖαν δέν με συνδέει καμμία σχέσις, *pro* ἡ οὔδεμία με συνδέει σχέσις (*aut etiam* μεθ' ἧς οὔδεμίαν σχέσιν ἔχω); *Scriptor frequentius utitur* μέ *c. acc.*, *pro dativo simplici instrumentali* *aut* μετὰ *c. gen. societatis*. ἐπῆρα *scr.*: ἐπῆρα *Ep.* ἐπῆρα... Διὰ νὰ πάρω *pro* ἔλαβον... Ἴνα λάβω. διαζύγιον τακτικόν, *divortium legale* (*intra praescriptum, legaliter*). Δέν ἔκαμα τακτικόν παραχωρητήριον, *i.e.* δέν προέβη εἰς σύνταξιν παραχωρητηρίου (*sc.* ἐγγράφου). ὁ λόγος μου εἶναι ἴσος μὲ χοτζέτι, *i.e.* συμβόλαιον; *ab* χότζας (*Turc. hoca*), πανεπιστημιακός, καθηγητής, ἐκπαιδευτής, κληρικός, ἱερέας; *cf.* *etiam* φερμάνι, φερμ-, *ferman*, διάταγμα, *edictum*. Ἐγὼ δέν θέλω νὰ ἡξεύρω οὔτε αὐτὴν οὔτε τὸ τέκνον της... ἡξεύρω, (')ξεύρω (*verbum medii aevi, hodie* ξέρω, *ab* ἐξεῦρον, *de* ἐξευρίσκειν, *i.e.* γνωρίζειν, γιννώσκειν). *uxoris primae et filii relatu, ab quibus M.A. disiunctus est; suaabilitas numquam mutat per omnem vitam.* δέν θά τη βοηθήσω εἰς τὸ παραμικρόν, *aliter, usu vetustiore*, οὐ βοηθήσω αὐτῇ οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον. μίαν κλωστήν, κλωστήρα; *cf.* μοιρῶν κλωστήρι, μοιρίδιοι κλωστήρες; οὐδ' ὄπωστιοῦν, *nihil quidquam*. ποτέ δέν <θά> καταδεχθῶ *suppl.*: ποτέ δέν καταδεχθῶ *Ep.*

